

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет
Факультет бізнесу і права
Кафедра готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

**ЧАКЛУНСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ
РІЗНОВИД СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка II курсу 261Мз групи
спеціальності: 242. Туризм і рекреація
освітньо-професійної програми «Туризм»
Козловська Ліна Вікторівна

Керівник: доц. Макієнко О.А.
Рецензент: Данів О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади «чаклунського» (witchcraft) туризму...	6
1.1. Сутність «чаклунського» туризму, його специфіка.....	6
1.2. Характеристика сегменту споживачів «чаклунського» туризму	13
1.3. Особливості ресурсної бази «чаклунського» туризму.....	18
РОЗДІЛ 2. Організаційні засади «чаклунських» (witchcraft) турів.....	26
2.1. Специфіка формування та використання інфраструктури «чаклунського» туризму.....	26
2.2. Механізми сервісного забезпечення «чаклунських» турів.....	33
РОЗДІЛ 3. Проектування продукту в сфері «чаклунського» (witchcraft) туризму.....	42
3.1. Аналіз цільової аудиторії туристичного продукту.....	42
3.2. Розробка маршруту та програмне забезпечення туру	47
3.3. Розрахунок вартості туру.....	63
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ	
Додаток А. Приклади атрактивних об'єктів «чаклунського» туризму	77
Додаток Б. Рецепт приготування закуски «Відьомські капелюхи»	82
Додаток В. Тематичне меню в ресторані «VATRA»	83
Додаток Г. Анкета для соціального опитування	84
Додаток Д. Схема маршруту туру	85

ВСТУП

Актуальність теми. Туристична діяльність виступає важливим фактором соціально-економічного розвитку регіонів. Туристично-привабливі території спроможні генерувати потужні туристичні потоки, отримуючи значні надходження інвестицій, забезпечуючи стаке функціонування господарського комплексу, сприяючи зростанню якості життя місцевого населення. Загострення конкурентної боротьби між дестинаціями актуалізує потребу у формуванні інноваційного (нетрадиційного) туристичного продукту, здатного стимулювати інтерес туристів до певних територій. Конкурентними перевагами володітимуть дестинації, які пропонуватимуть споживачам унікальний, незвичний, автентичний досвід відпочинку.

Одним із таких нетрадиційних видів сучасного туризму можна вважати «чаклунський» (witchcraft) туризм, що являє собою симбіоз елементів культурно-пізнавального, містичного, паломницького туризму. Даний вид подорожей вигідно відрізняється з-поміж інших своєю гуманістичною спрямованістю, духовним підґрунтям, орієнтацією на активне споживання культурних цінностей. Занурення туристів до світу сакральних практик минулого дозволяє розширити світоглядні горизонти сучасної людини. Генеровані в сфері «чаклунського» (witchcraft) туризму враження, відчуття, емоції зможуть задовольнити найбільш вибагливого туриста.

Визначення специфіки, характеру, механізмів обслуговування туристів у сфері «чаклунського» (witchcraft) туризму як спеціалізованого виду туризму становить актуальну проблему сучасного туризмознавства.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення особливостей «чаклунського» (witchcraft) туризму як спеціалізованого виду туризму, його можливостей для формування інноваційного туристичного продукту.

Для реалізації поставленої мети варто вирішити наступні завдання:

- 1) з'ясувати сутність «чаклунського» (witchcraft) туризму;

- 2) розкрити специфіку цільової аудиторії туристичного продукту у сфері «чаклунського» (witchcraft) туризму;
- 3) охарактеризувати ресурсну базу «чаклунського» (witchcraft) туризму;
- 4) визначити особливості організації «чаклунських» (witchcraft) турів;
- 5) запропонувати шляхи практичного застосування можливостей «чаклунського» (witchcraft) туризму для підвищення туристичної привабливості DESTINACIY.

Об'єкт дослідження – «чаклунський» (witchcraft) туризм як спеціалізований вид туризму.

Предметом дослідження виступають особливості розвитку «чаклунського» (witchcraft) туризму як ефективного інструменту підвищення конкурентоздатності територіального туристичного продукту.

Методи дослідження. Міждисциплінарний характер роботи зумовлює широке використання як загальнонаукових методів (аналізу та синтезу, узагальнення, порівняння, типологізації, моделювання та ін.), так і спеціальних наукових методів дослідження – історичних, психологічних, соціологічних, культурологічних та ін. Важливого значення у дослідженні набуває системно-структурний метод.

Наукова новизна отриманих результатів визначається системним розглядом проблем розвитку «чаклунського» (witchcraft) туризму, особливостей ресурсного та сервісного забезпечення відповідних подорожей, розробкою механізмів впровадження відповідних туристичних продуктів у практиці туристичної діяльності. Автором запропоновано модель інноваційного «чаклунського» туру в контексті створення та реалізації територіального туристичного продукту.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для формування та просування туристичного продукту DESTINACIY. Запропоновані практичні розробки можуть зацікавити суб'єктів туристичного бізнесу. Зокрема, готовим до реалізації є спроектований автором тур «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп».

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи пройшли апробацію у формі доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (Івано-Франківськ, 13-14 листопада 2025 р.).

Результати дослідження знайшли відображення у публікації тез доповідей конференції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів з вісьмома підрозділами, висновків, списку використаних джерел (75 найменувань), п'яти додатків. Загальний обсяг роботи – 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

«ЧАКЛУНСЬКОГО» (WITCHCRAFT) ТУРИЗМУ

1.1. Сутність «чаклунського» туризму, його специфіка.

З плином часу проходить свою еволюцію наукова картина світу, з'явилися штучний інтелект та біофілософія, але сутність людини, мотиви її подорожей не змінюються. Як і в часи Римської імперії люди прагнуть видовищ, відчуття справжніх емоцій. Багато людей, щоб урізноманітнити своє дозвілля, полюбляють мандрувати. Подорожі – це не тільки цікавість, це справжні інвестиції людини в себе. Вони дуже корисні для ментального здоров'я людини: підіймають настрій, дарують відчуття бадьорості, у мозку утворюються нові нейронні зв'язки, а це покращує розум.

Іноді подорожі дають людині матеріал для філософських роздумів, можливість бути собою без стереотипів, що нав'язує суспільство. Творчих людей вони навіть надихають на створення картин та творів.

Зазвичай люди прагнуть жити у світі, який вони розуміють, адже так комфортно та зручно для самоідентифікації. Але іноді людина розуміє, що існують такі таємниці буття, які неможливо цілком усвідомити. Психологи, наприклад, стверджують про «притаманне людині прагнення до дива, чогось незвичайного. Багатьом людям нудно жити в достеменно зрозумілому світі. Так народилась віра в НЛО, екстрасенсорику, чаклунство і магію» [24, с. 11].

В сучасному світі віра – найцінніший товар, особливо віра в дива, в щось таємниче та загадкове. Вона надихає людину, дарує їй енергію, як в дитинстві. Сучасні дослідження, що були проведені в 95 країнах та регіонах світу, показують, що віра в чаклунство залишається глобальним явищем, тому що чаклунство і магія здавна захоплювали людей, адже це те, що відображає темні сторони людської натури. Вони завжди були частиною нашого уявлення про надприродне.

Але віра в надприродні сили, відьом і чарівників, неоднакова у різних частинах світу. Наприклад, у Тунісі 90% населення поділяє цей світогляд. Також дуже високий рівень забобонів поширений у Марокко, Танзанії та Камеруні [11]. Китайські фермери досі вірять у добрих відьом, які допомагають їм досягти великої врожайності. Багато туристів з усієї Мексики та США щорічно в березні мандрують до мальовничого міста Катемако (Мексика), щоб прийняти участь у чаклунських практиках білої та чорної магії під час проведення Міжнародного конгресу чаклунства [68, с. 36]. У Європі відсоток adeptів сучасного «чаклунства» значно менший.

Соціологом З. Бауманом був введений термін «плинна сучасність» для опису сучасного суспільства, що «характеризується нестабільністю, мінливістю та невизначеністю» [68, с. 52]. Люди щиро вірять, що завдяки магичним практикам зможуть вирішити свої проблеми стосовно духовного зцілення, в особистих стосунках та проблеми, що виникають на роботі, при відкритті власного бізнесу. Соціальні проблеми, які виникли у зв'язку з «плинною сучасністю», спонукають людей економити на їжі, брати кредити, бути готовими до труднощів дороги, долати сотні, а іноді і тисячі кілометрів.

Згідно філософського словника, термін «магія» (від грец. μαγεία – чаклунство) тлумачиться «як віра в можливість впливу на довколишній світ шляхом чаклунського дійства – заклинань, обрядів, табу, ритуальних піснеспівів тощо. В цьому відношенні магія – це зародкова форма релігійного культу. Відповідно до змісту ранніх релігійних уявлень магія була фетишистською, тотемістичною, анімістичною та демоністичною; у комплексі «чуттєво-надчуттєвого» освоєння природи – контактною, в демоністичному комплексі – символічною; у функціональному відношенні – мисливською, лікувальною, любовною, лиходійною і т. п. Елементи первісної магії у трансформованому вигляді збереглися в усіх сучасних релігіях. У Середні віки чаклунство було поширене у вигляді чорної (за допомогою пекельних сил) та білої (за допомогою небесних сил) магії» [36, с. 353].

Тобто раніше чаклунство розглядали як систему накладання і зняття проклять. Сучасні дискусії про чаклунство мають переосмислення під впливом феміністичних поглядів. З кінця XX ст. слово «чаклунство» почало сприйматися по-новому. Завдяки неоязичництву, езотериці та фемінізму цей термін отримав більш позитивне або нейтральне забарвлення. В наш час він часто асоціюється з духовним пошуком, самовираженням та жіночою силою, а не тільки з чимось темним і злим.

Для задоволення потреб категорій населення, яке досить вірить у чаклунство, завжди прагне пізнати щось нове, збагатити свій запас знань, ототожнити себе з відомими історичними постатями, у сфері туристичних послуг виник «чаклунський» (witchcraft) туризм, який розглядається як різновид «темного» туризму.

Явище «темного туризму» на пострадянському просторі розглядали такі дослідники як Ю. Темний, Є. Рibaкова, В. Кляп, Т. Заставецький [39, с. 586]. Згідно з класифікацією Ю. Темного види «темного» туризму представлені на рисунку 1 [39, с. 587].

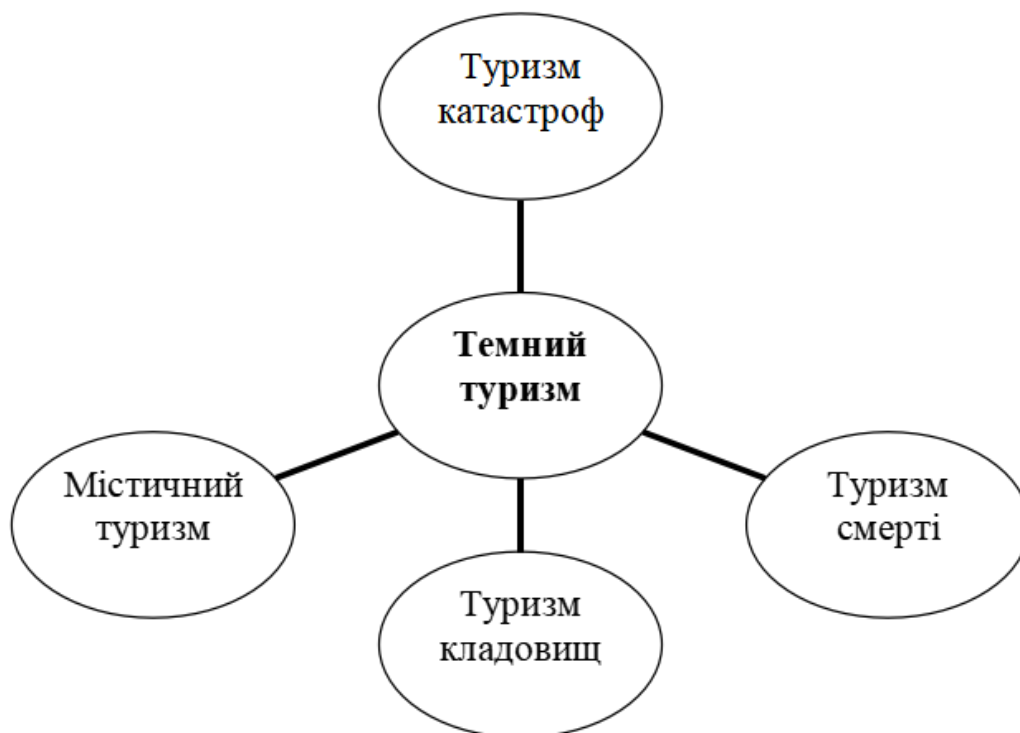

Рис.1. Види «темного» туризму, згідно з класифікацією Ю. Темного.

Треба зауважити, що кожний вид «темного» туризму має свою цільову аудиторію з різними мотиваціями, різноманіття туристичних об'єктів, які він пропонує в різних частинах світу, специфіку використання цих об'єктів та інфраструктури.

Термін «чаклунський» туризм не має конкретного автору чи дати появи. Це поняття виникло і розвивалося поступово, в залежності від зростання серед населення інтересу до містики й окультизму (неоязичництво, чаклунський рух Вікка). На такі тенденції, характерні для культурного розвитку людства ще з кінця ХІХ ст., вказує й американський дослідник А. Івахів [57]. На думку вчених, книга «Відьомські культу в Західній Європі» Маргарет Мюррей істотно вплинула на становлення та розвиток неязичницького релігійного руху Вікка.

Наслідком цього є збільшення кількості туристів, які відвідують місця, де відбуваються ці містичні практики, ретрити в наш час.

Появі поняття «чаклунський» туризм, на думку науковців копенгагенської школи, також посприяла популяризація образу відьми в масовій культурі та сучасному мистецтві (книги, картини, театральні вистави, виставки, фільми, телесеріали). Це знайшло свій відгук у розвитку туристичної індустрії, особливо тематичних турів, які задовольняють потреби та смаки вибагливих туристів у сфері містики, езотерики, окультизму, так званих «гурманів».

Таким чином, у багатьох відвідувачів, особливо серед жінок та молоді, під впливом мас-медіа з'являється справжня жага поглибити свої знання у відьомській тематиці та подивитися власними очима на місця, що мають відношення до життя та смерті відьом.

Позиція відьми у суспільстві чітко визначена у статті «I am That Very Witch: On The Witch, Feminism, and Not Surviving Patriarchy» (Я - Та Сама Відьма : Про Відьму, Фемінізм та Нездатність Пережити Патріархат» Лорел Цвіслер, професорки релігії у Центральному Мічиганському Університеті.

Сучасна культура має інші джерела для інтерпретації образу відьми. Фемінізм, неоязичництво, езотеричний сатанізм пропонують бачити в образі відьми не монстра, а символ незалежності та бунту проти патріархального суспільства. Лорел Цвіслер зазначає, що образ феміністичної відьми навмисно сконструйовано в опозиції до історичного стереотипу диявольської відьми [75].

Саме такий стереотип з'явився завдяки трактату по демонології «Молот відьом» (1486), в якому німецькі інквізитори Шпренгер та Інститоріс висловили думку, що «жінки через брак розуму швидше за чоловіків відступали від віри, а тому, вважали вони, немає нічого дивного, що серед жінок дуже багато «відьом» [8, с. 141]. Завдяки цій книзі відбулося близько ста тисяч судових церковних і світських процесів. Чверть мільйона людей були несправедливо звинувачені у чаклунстві, майже 50 тис. людей – страчені (переважно жінки) [59, с. 95].

Це явище, яке охопило не тільки Європу, мало назву «полювання на відьом». Звинувачення в чаклунстві були дуже різні. Переважно жінок (в деяких країнах і чоловіків) вродливих і не вродливих, різного віку та соціального походження звинувачували в укладанні угоди з дияволом, дітовбивстві, поширенні хвороб, знищенні врожаю і навіть чоловічій імпотенції. Частою причиною цих звинувачень була фінансова вигода сусідів, з'явилися і мисливці на «відьом», які заробляли на цьому гроші. Зізнання у цих фантастичних злочинах отримували за допомогою жорстоких катувань. Пік «полювання на відьом» в Західній Європі, за свідченням істориків, прийшовся на 1580-1630 роки.

Переслідування і страти за злочини чаклунства припинилися протягом XVII – XVIII ст. завдяки скасуванню відповідних законів.

За останні роки з метою відновлення справедливості парламенти багатьох країн Європи ухвалили резолюції про помилування жертв цих жахливих історичних подій. Але, на жаль, в сучасному світі «полювання на відьом» продовжується, зокрема в країнах Африки та Азії (Індія, Папуа-Нова

Гвінея). Американський історик релігії Кеннет П. Мінкема наводить факти, що у Кіншасі навіть дітей звинувачують у чаклунстві [59].

Отже, вивчаючи досвід науковців у сфері туризму, можна сформулювати сутність «чаклунського» (witchcraft) туризму. Це унікальний симбіоз елементів містичного, окультного, некропольного, паломницького та культурно-пізнавального туризму, який передбачає відвідування місць та участь у заходах, які стосуються чаклунства, магії та окультизму.

Місця відвідування «чаклунського» туризму можна класифікувати:

1. Історичні місця, де відбувалися судові процеси над відьмами, місця їх страт.
2. Могили відьом, стародавні поховання.
3. Музеї відьомства або поселення, де колись проживали люди, яких звинуватили в чаклунстві.
4. Легендарні місця шабашу відьом.
5. Музеї магії, чаклунства.
6. Магічні магазини, ринки, езотеричні салони, де продають різноманітні магічні та езотеричні предмети та чаклунські зілля, трави.

До заходів належать карнавали, фестивалі, езотеричні ярмарки, конгреси та інші заходи на тему відьомських традицій (язичницькі свята або збори відьом, майстер-класи по виготовленню відьомських атрибутів), чаклунства та магії.

Споживачі «чаклунського» туризму з захопленням за допомогою відеокамери, звукозапису, збору свідчень проводять дослідження таких атракцій, які за легендами мають надприродну або містичну енергію. Наприклад, стародавні пам'ятники чи природні об'єкти, місця сили.

Також туристи взаємодіють з людьми, які професійно займаються чаклунством, передбачають майбутнє, а саме відуні, цілителі, шамани, сучасні відьми та відьмаки, ворожки, мольфари.

Серед «чаклунського» (witchcraft) туризму можна виділити такий напрям як «відьомський». Це відвідування місць та участь у різноманітних

заходах на цю тематику (музеї, виставки, фестивалі, меморіальні пам'ятники, свята).

На думку зарубіжних вчених, «відьомський» туризм має гендерний характер. Висловлювання «Всі жінки – відьми» саме тут знаходить свою актуальність. З давніх-давен жіночій натурі притаманне займатися магією. Саме тому багато сучасних жінок (особливо серед феміністок) ототожнюють себе з відьмою і мають намір та зацікавленість відвідати такі туристичні об'єкти, де разом з прослуховуванням історії про якусь легендарну відьму є можливість прийняти участь у справжньому чаклунському ритуалі, так би мовити «увійти до образу», відчувати себе справжньою відьмою, яку в часи Середньовіччя чекала страта на вогні або шибениці, у воді з каменем на шії.

Для чоловіків відвідування музеїв чаклунства та інших туристичних об'єктів з «відьомської» тематики сприймається більш як розвага та накопичення знань. Хоча в музеї чаклунства в Ісландії вони ідентифікують себе з відьмаками, тому що «в XVII столітті всі звинувачені відьми були чоловіками» [37].

Це підтверджує думку вчених, що «посттурист це досвідчений мандрівник, який насолоджується ігровим і естетичним досвідом у процесі гедоністичного споживання знаків, символів і образів культури. Але головне – це досвід і спогади про пережите, які одержали під час подорожі» [2, с. 12].

Таким чином, «чаклунський» (witchcraft) туризм – це складне та багатогранне явище, яке відображає інтерес людей до містичного та непізнаного, виконує пізнавальну функцію, дає можливість туристам познайомитися з місцевим колоритом, особливо на магічних ринках та ринках відьом, має гендерне забарвлення, надає можливість споживачам відчувати справжні емоції від тих подій, які пропонують йому під час турів та отримати задоволення, є засобом боротьби певної категорії людей з негативними проявами «плинної сучасності». Фольклор виступає фундаментом «чаклунського» туризму та служить для його розвитку.

1.2. Характеристика сегменту споживачів «чаклунського» туризму.

Світ сучасного туризму різноманітний. А. Боттон у книзі «Мистецтво подорожі» відзначав, що «людина вільно вибудовує власну систему естетичних смаків» [4, с. 37]. Турист в ХХІ ст. став більш самостійний, використовує інтернет, інновації у туристичному та готельно-ресторанному бізнесі. Ця самостійність дозволяє йому глибоко занурюватися у нішеві інтереси, до яких, безперечно, належить і «чаклунський» туризм.

Створення неперевершеного та незабутнього туристичного досвіду є важливою метою для туристичних фірм. Проте, як визначає професорка маркетингу Гетеборзького університету Лена Моссберг, «унікальність кожного випадку є фактом, що заважає їм пропонувати стандартизований досвід усім туристам. Фірми стикаються із завданням створювати необхідне середовище, де туристи можуть розвивати власний досвід» [63].

Цей досвід може бути корисним для саморозвитку, отримання незабутніх емоцій та глибоко змінити людину.

Саме тому туроператори при розробці туристичного туру у сфері «чаклунського» туризму на першому етапі повинні виявити цільову аудиторію, на яку в подальшому орієнтуються при розробці маркетингової стратегії, та оцінити її переваги.

Тобто проводиться сегментування ринку, виокремлюються певні групи осіб, що мають спільні характеристики. Як зазначає Ю.Б. Миронов, «за допомогою сегментації реалізується головний принцип туристичного маркетингу – орієнтація на споживача» [15].

У туризмі є свої специфічні методи сегментації ринку:

1. Географічний метод визначає країну або регіон походження людини-туриста для врахування культурних особливостей споживача.

2. Демографічний метод описує особисті характеристики туристів: вік, стать, сімейний стан. Так, наприклад, діти та молодь найбільш прихильні до популярних культурних видів чаклунства. Вони активно мають участь у фестивалях, карнавалах, майстер-класах. Покоління людей після 45 років,

навпаки, частіше має інтерес до історичних подій, надає перевагу походам до музеїв, на виставки, із насолодою переглядає історичні реконструкції.

3. Психографічний метод вивчає стиль життя туристів, їх діяльність, інтереси, мотиви, тобто шукає глибинні причини, які спонукають людину до подорожі.

З метою встановлення потенційних споживачів «чаклунського» туризму за цим методом потрібно визначити такі їх характеристики:

1. Ступінь природної допитливості.
2. Ступінь інтересу до езотерики та окультизму.
3. Ступінь інтересу до фентезі та містики.
4. Мотиваційні аспекти.
5. Формат сприйняття надприродних явищ.
6. Ступінь захоплення рольовими іграми.

Мотиваційні аспекти «чаклунського» туризму зазначені на рис. 2.

Рис. 2 Мотивація подорожей в «чаклунському» туризмі.

Основними факторами розвитку мотивації є цінності особистості.

Одна категорія туристів цікавиться історією та культурою чаклунства з метою розширення своїх знань про давні вірування, магичні ритуали та їхній вплив на суспільство. Інша шукає духовного досвіду або зцілення, сподіваючись отримати допомогу в місцях, де проводять магичні практики, тому що «практикуючі відчують, що роблять щось для вирішення конкретної проблеми, і ця дія полегшує розчарування і тривогу, викликані проблемою» [68, с. 35].

Також є невелика частка туристів різного соціально-демографічного походження, яких цікавить практика чорної магії. Мотивація їх та очікування відрізняються від прихильників білої магії. Якщо останні сподіваються на позитивний результат, мотивація перших заснована на злості та руйнівних наслідках. Це завжди викликає етичні питання та вимагає від туроператорів особливої обережності та відповідальності при розробці туристичних продуктів.

Окрему групу потенційних споживачів «чаклунського» туризму складають особи, які полюбляють ризик та займаються пошуком гострих відчуттів. Саме ця категорія осіб може найбільш проявляти інтерес до цього виду туризму як засобу задоволення адреналінової потреби.

Наприклад, в Україні це особи, що мають досвід перебування в екстремальних умовах, зокрема, колишні учасники бойових дій, представники силових структур або мешканці прифронтових територій та зон, де ведуться активні бойові дії. Стосовно цієї категорії осіб М. Корстаньє висловив думку, що «темний» туризм може виконувати функцію відновлення психологічної життєстійкості, сприяючи подоланню травматичного досвіду після пережитого лиха або катастрофи [60]. Наразі, це особливо актуально в умовах агресії Російської Федерації проти України.

Якщо правильно зрозуміти ці мотиви, можливо розробити тури та екскурсії, які будуть максимально задовольняти глибинні потреби клієнтів.

На нашу думку, для тих, хто шукає історичних знань, треба акцентувати увагу при розробці турів на стародавніх обрядових місцях, а для тих, хто

бажає гострих відчуттів, полюбляє фантазувати – на місцях, які мають відношення до містичних легенд.

4. Поведінковий метод визначає мотиви подорожей, вигоди туристів, прихильність туристів до туристичної фірми, чутливість туристів до обслуговування, сезонність, тривалість подорожей.

5. Соціально-економічний метод виділяє такі аспекти: соціальна та професійна приналежність, рівень освіти та доходу.

Всесвітня туристична організація пропонує диференціювати туристичний ринок за двома ознаками: рівень доходу та рівень обслуговування. При цьому виділяють чотири сегменти, з яких, на мою думку, для «чаклунського» туризму підходить другий, в деякій мірі – третій та найбільш – четвертий сегмент.

До другого сегменту відносяться люди, які мають дохід вище середнього, прагнуть не тільки отримати задоволення у подорожі, а постійно займаються саморозвитком. Найчастіше вони полюбляють подорожувати на довгу відстань.

До третього сегменту належать особи, які мають високий рівень доходу та вищу освіту. Переважно їх вік середній або старший. Вони є прихильниками закордонних поїздок, їм подобається купувати сувеніри в різних країнах, а також предмети розкоші [15].

До четвертого сегменту мають відношення люди з вищою освітою, їх цікавить вивчення пам'яток природи, історії, архітектури, звичаїв різних народів [15]. Саме вони є головними шанувальниками нішевих видів туризму.

Сегментація споживачів туристичного продукту за С. Плогом базується на критеріях схильності до змін, готовності до пригод та ризику, рівня консерватизму [14, с. 53]. Вважаємо, що «чаклунський» туризм, особливо той, що пропонує туристам унікальний досвід, ідеально підходить профілю аллоцентриків. Саме ці «першовідкривачі» вибирають тури з гнучкою програмою у незнайомих районах, куди добираються повітряним транспортом. Під час турів проявляють високу активність. В «чаклунських»

подорожах вони будуть шукати автентичні локації, які мають відношення до історії магії та фольклору, а не просто популярні атракції.

Гендерні прояви у «чаклунському» туризмі були глибоко досліджені в магістерській роботі Копенгагенської бізнес-школи під керівництвом А.М. Мунар. Це дослідження, яке було проведене за допомогою аналізу соціальних мереж, зокрема Instagram, та відгуків відвідувачів музеїв чаклунства на сайтах цих музеїв, виявило значні особливості. Датські вчені встановили, що перформанс є важливою частиною досвіду у відьомському туризмі. Причина тому, що здебільшого жінки активно виконують роль відьми, коли подорожують до місць відьомського туризму. При цьому деякі туристки ототожнюють себе з історією переслідування відьом з феміністської точки зору. Також жінки-туристки ідентифікують себе як відьми-язичниці та ставляться до змісту музеїв з точки зору практикуючого чаклунств [56].

М. Мухіна подає класифікацію тільки жінок-туристок. «Чаклунський» туризм має можливість запропонувати незвичайні враження «шукачкам пригод». Вона їх характеризує як «сміливих, впевнених в собі туристок, що використовують будь-яку можливість подорожувати» [14, с. 154]. Загалом, жінки-туристки полюбляють комфорт і безпеку в подорожі, здобуття нових знань, на відміну від чоловіків, які переважно шукають пригод.

Вітчизняний науковець С. Сардак відзначає, що споживачами «темного» туризму, зокрема, й «чаклунського», можуть бути люди з духовно-психічними розладами, дитячими психологічними травмами» [27, с. 28].

Отже, робимо висновок, що «чаклунський» туризм орієнтується в основному на споживачів, які мають високий пізнавальний інтерес, завжди схильних до нових емоцій та пригод, які цінують духовні та культурні цінності вище за матеріальний добробут. Як правило, це люди, що мають освіту вище середньої та прагнуть глибоко вивчити історію та культуру інших народів, езотерику та окультизм, а не просто пасивно відпочивати.

1.3. Особливості ресурсної бази «чаклунського» туризму.

Сучасний розвиток туристичного ринку в умовах глобалізації та посилення конкуренції вимагає глибокого розуміння та ефективного управління його фундаментальним елементом – ресурсною базою. Вона потрібна, щоб туристичні фірми були спроможні сформувати конкурентоспроможний туристичний продукт, забезпечення сталого розвитку дестинацій.

Професорка О.О. Любіцева зазначає, що «туристичні ресурси – це об’єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору» [13].

Більшість дослідників класифікують туристичні ресурси, виділяючи три їх різновиди: природні, історико-культурні та соціально-економічні.

Природні туристичні ресурси у «чаклунського» туризму це місця-сили, гори відьомських «шабашів», ландшафти, джерела, озера, яким приписують магічні властивості, печери, пов’язані з відьомськими судовими процесами, місця зйомки популярних фільмів (наприклад, м. Флоріанополіс, Бразилія, печери Сугаррамурді, Іспанія, гора Броккен, Німеччина).

Історико-культурні туристичні ресурси поділяють на кілька підвидів. Так, до пам’яток археології належать стародавні святилища, розкопки могил відьом (наприклад, Стоунхендж, Англія). До пам’яток історії відносяться місця страти відьом, меморіали, присвячені жертвам «полювання на відьом», дома-музеї історичних осіб, споруди, де утримували обвинувачених, де проходили суди над відьмами (наприклад, меморіал жертвам Салемського процесу в будівлі хмарочосу Вулворт, м. Нью-Йорк, США, «відьмин камінь» на центральній площі міста Ліра, Бельгія на місці страти 40-річної Кателін ван ден Блуке, «останньої відьми Ліра» в 1590 р. [38], Шильйонський замок, Швейцарія). Замки з легендами, монастирі з «привидами» - це не просто архітектурні пам’ятки. Вони приваблюють туристів своїми історіями про надприродні явища (наприклад, замок Паланок у Мукачеві, Україна).

До етнографічних пам'яток належать музеї чаклунства, магії, пов'язані з фольклором, цілі села з темною історією (наприклад, музей гуцульської магії, смт. Верховина, Україна, музей мольфарства м. Яремче, Україна).

До подієвих туристичних ресурсів «чаклунського» туризму належать конгреси чаклунства фестивалі, свята, карнавали, інші заходи з відьомською тематикою (наприклад, міжнародний фестиваль магії «Амфора» на Кубі, фастнахт в Базелі, Люцерні (Швейцарія), язичницький фестиваль вогню Бельтайн в Единбурзі).

До інфраструктурних туристичних ресурсів мають відношення: парки розваг з містичною та відьомською тематикою, магичні магазини та ринки, езотеричні ярмарки (наприклад, магичний ринок Акодессева в Того, ринок відьом в Болівії).

Тематичні парки наразі є відносно новою концепцією розважальних об'єктів, які швидко розвиваються. Так, усім відомий «Всесвітній центр відпочинку Волта Діснея» (м. Орlando, США) спочатку складався тільки з тематичного парку «Чарівне Королівство». У Харкові реконструювали парк імені Горького, його називають «Харківським Діснейлендом». Він має єдину в Україні кімнату жахів. У світі існує декілька тематичних парків, що присвячені юному чарівнику Гаррі Поттеру. Це парк комп'ютерних атракціонів (м. Осака, Японія), парк, розташований на місці павільйонів кіностудії, де екранізували книги про Гаррі Поттера (м. Лондон, Великобританія), парк «Чарівний світ Гаррі Поттера» (м. Орlando, США) [30, с. 117, 118].

Опис ресурсної бази «чаклунського» туризму у різних частинах світу наведено в додатку А.

Жахливі сторінки історії Середньовіччя, а саме «полювання на відьом» створили потужний ресурсний потенціал для «відьомського» туризму, особливо в Європі. Спробуємо виділити найбільш відомі об'єкти, які стали не тільки носієм історичної пам'яті, але й популярними туристичними атракціями.

Обвинуватили у чаклунстві та спалили 30 травня 1431 р. в Руані на вогнищі французьку народну героїню, яка стала жертвою політичних інтриг, – Жанну д'Арк. Агнеса Вотерхаус – перша жінка, страчена за чаклунство в Англії в 1566 р. Аліса Кітелер – одна з перших жінок Ірландії, звинувачених у чаклунстві. Всі ці імена накреслені на плитках та входять до складу «Поверху спадщини» Джуді Чикаго, американської художниці-феміністки.

Цей монументальний твір, відомий також як «Вечеря», вшановує внесок і життя видатних жінок в історії, чиї імена часто були забуті або спотворені. Кожна плитка на «Поверсі спадщини» символізує місце цих жінок у суспільстві, в даному випадку підкреслює універсальність їхнього досвіду переслідування, звинувачень та несправедливості. Ця композиція знаходиться в Бруклінському музеї [42].

Цікавим туристичним об'єктом для вшанування пам'яті жертв «полювання на відьом» є Меморіал Стейлнесет, зведений у 2011 році. Це результат співпраці художниці Луїзи Буржуа та архітектора Пітера Зумтора. Меморіал розташований на острові Вардьо у місті Варде на крайньому північному сході Норвегії. Він увічніює пам'ять про 91 людину (77 жінок та дівчат, і 14 чоловіків), яких було страчено під час судів над відьмами у Фіннмарку в XVII ст. Багатьох з них спалили на вогнищі. Відвідувачі натрапляють на меморіал наприкінці Норвезького національного туристичного маршруту Варангер, на краю Баренцевого моря. Меморіал відкритий 24 години на добу. Дістатися туди непросто. Дві години польоту з Осло до Кіркенеса, потім чотиригодинна поромна подорож до острова [48].

Павільйон Зумтора довжиною 400 футів – огорнутий вітрильним полотном та освітлений лампочками, що висять у кожному з 91 вікна зі сталевим каркасом – веде до сталевих ящика з димчастого скла. В середині знаходиться скульптура Буржуа «Прокляті, одержимі та кохані» - палаючий сталевий стілець, який зверху оточений великими овальними дзеркалами. Поруч з кожною лампочкою є тексти, надруковані на шовку. Ці тексти написані істориком Лів Хелене Віллумсен на основі судових записів (назва

жертв, звинувачення проти них, їхній вирок) [48]. Туристи, знаходячись в цьому павільйоні, отримують справжній досвід. Арктичний вітер, хитання ламп створюють напружену атмосферу.

Прикладом примирення з історією також є конкурентоспроможна туристична дестинація Салем, де до 2002 р. виправдали усіх обвинувачених та спорудили меморіал жертвам. Це невелике місто, розташоване за 15 миль на північ від Бостона, штат Массачусетс, США. Найбільшою галуззю в місті є туризм, куди місцеве населення активно залучено, що приводить до сприятливого економічного ефекту.

Зображення салемських відьом в популярних засобах масової інформації почалося ще в 1856 році та призвело до зростання туризму в Салемі у 1880-х роках, а в 1890-х роках почали продаватися сувеніри із зображенням відьом. Початок 1970-х років ознаменувався становленням сучасного туризму в місті з атракціонами [56].

Салем тепер є не тільки синонімом судових процесів над відьмами 1692 р., під час яких 19 людей було страчено за чаклунство. Його називають також «столицею Хелловіну». За даними Національної федерації роздрібною торгівлі на святкування Хелловіну у 2023 р. було витрачено 12,2 млрд. доларів [56]. Це демонструє зростаючий інтерес до історії чаклунства.

Головна вулиця міста – Ессекс-стріт – це пішохідна зона, уздовж якої розташовані магазини відьомських товарів, музеї, кафе. Музеї та театральні майданчики розповідають історію відьомських процесів. Для туристів доступні кілька історичних пішохідних екскурсій, а також атракціони, такі як вінтажний фотосалон, де відвідувачі можуть одягнутися в костюми відьом і зробити фотографії [74].

Наразі, у Салемі є три музеї, присвячені відьомським процесам. Вони мають схожість і відмінність у тому, як вони інтерпретують історію. Це такі музеї: Салемський Музей Відьом, Музей Історії Відьом та Музей Підземелля Відьом. У всіх трьох музеях сцени створені за допомогою манекенів у

натуральну величину. Також використовуються фони, освітлення та звукові ефекти для надання сценам драматичності.

Салемський Музей Відьом відкритий у 1972 р. та розташований у колишній церкві. Він розповідає історію Салемських відьомських процесів у вигляді театралізованої презентації. Boston Business Journal повідомляє, що цей музей мав 403000 відвідувачів у 2022 р. та 312003 відвідувачів з січня по липень 2023 р. У 1982 р. музей відіграв важливу роль для започаткування нинішнього місячного фестивалю «Моторошні події» в Салемі (в жовтні). Після завершення презентації, яка триває близько 20 хвилин, відвідувачі виходять із зони театру та проходять через експозицію під назвою «Відьми: еволюція уявлень». Хоча музей засуджує стереотипний образ відьми, треба зазначити, що логотип музею містить фігуру в гострому капелюсі, що тримає мітлу і дивиться вниз на те, що схоже на кота. Досвід відвідувачів завершується виходом через сувенірний магазин, де продаються сувеніри, книги. На веб-сайті музею зазначено, що вони планують оновити основний виставковий простір у майбутньому. Також музей був включений до списку номер два у сотні найкращих туристичних пасток світу за версією USA Today у 2023 р. Термін «туристична пастка» вказує на поширене негативне ставлення серед відвідувачів [74].

В усіх цих музеях експонати не оновлювалися. Відгуки на TripAdvisor мають такі коментарі: «млява екскурсія зі старими манекенами» та «аматорська презентація». Сучасні мандрівники обізнані та вимагають високоякісних вражень та туристичних атракціонів [74].

На мою думку, ці музеї могли б використовувати сучасні інтерактивні експозиції, наприклад віртуальну реальність. Це дуже важливо, щоб уникнути тривіалізації трагедії 1692 року.

Взагалі, туристичний бізнес у Салемі зазнав змін: сучасні відьми тепер проводять пішохідні екскурсії, які пояснюють справжню історію та розвінують стереотипи.

На відміну від вище вказаних музеїв більш активно ділиться практикою та історією чаклунства та вікки музей Чаклунства та Магії в Боскастлі, Корнуолл, Англія. Це досить популярний музей. Кількість відвідувачів складає близько 50 тис. на рік. Влітку музей працює на повну потужність. Приблизно 70% відвідувачів – це туристи, які проїжджають повз Боскастл, решта – це науковці та практики, які мають високу цікавість до окультизму.

Музей був відкритий у 1960 р. Сесілом Вільямсоном, який з дитинства захоплювався цією темою. Вільямсон обрав це місце, тому що вважав, що цей район має магічне минуле та атмосферу [56].

Цей музей розташований в історичному кам'яному приміщенні, у заповідній зоні, з вузькими кам'яними дверними отворами, непридатними для інвалідних візків. За 250 м від нього знаходиться сільська автостоянка.

Сьогодні музей пропонує колекцію з тисяч магічних предметів, освітні тури, тимчасові виставки на різні теми чаклунства. У ньому розташована бібліотека з понад 8500 книгами та архів документів, стосовно магії, зокрема еволюції сучасного руху чаклунства [64]. Також музей проводить бесіди про магічну культуру, майстер-класи з чаклунства, пропонує магічні тури регіоном, відвідування при свічках [56], надає контекстні консультаційні послуги стосовно його предметної області, видає двічі на рік власний журнал під назвою «The Enquiring Eye» про «теми чаклунства, магії, фольклору, ландшафту, язичництва та всього, що між ними» [64].

В музеї враховують особливості відвідувачів, які нетипово сприймають звук та з атиповим зором. Також є можливість віртуальної екскурсії [64].

Наразі музей повністю завантажений проєктами та виставками до 2027 року. 6 січня 2025 р. почалася нова новаторська виставка «Коло Мудрих – Александрійське Чаклунство», яка демонструє магічні предмети з приватної колекції відомої відьми та окультистки Максін Сандерс. Багато з цих артефактів ніколи раніше не бачила публіка.

Прихильникам «чаклунського» туризму було б цікаво відвідати й Трасмос – це невеликий муніципалітет, розташований приблизно за 10

кілометрів від Тарасони, в окрузі Кампо-де-Борха (провінція Сарагоса, Іспанія). Його ще називають іспанський Салем, тому що район Монкайо багато людей вважають магичною зоною. Станом на 2018 р. тут проживало близько 89 жителів. В Трасмосі є замок, де розташований музей відьомства [61].

Щороку у перший тиждень липня тут проходить один з найвідоміших езотеричних ярмарків – «Ярмарок відьомства, магії та лікарських рослин Монкайо», а село обирає свою «Відьму року». Її обирають серед людей, які протягом попереднього року сприяли просуванню Трасмоса [61].

Слід згадати, що це єдине «прокляте» село в Іспанії і досі залишається відлученим від католицької церкви. Цей фактор додає незручностей сучасним туристам.

Сучасний турист постійно розширює свої інтереси, тому беручи участь в таких заходах, як карнавал Фастнахт у Базелі, Люцерні, він отримує справжнє задоволення. У 2017 році ЮНЕСКО визнала базельський Фастнахт – давнє свято кельтсько-германського походження – нематеріальною культурною спадщиною, де поєднуються музика, ремесла та сатиричні виступи. Це свято має значний економічний вплив, забезпечуючи надходження десятків мільйонів франків на бюджет міст переважно за рахунок волонтерської праці та внесків від продажу значків і сувенірів. Карнавал у Базелі приваблює тисячі відвідувачів і є важливим для місцевої економіки, зокрема готельного та ресторанного бізнесу [49].

Українські туристи мають можливості відвідати у себе на Батьківщині музей гуцульської магії у смт. Верховині та музей мольфарства у Яремче. Ці музеї презентують місцеві традиції та діяльність мольфарів, знахарів. Зокрема, в музеї гуцульської магії можна ознайомитися з практикою мольфарів – Андрія Атаманюка (Гоя) та Михайла Нечая, взяти участь у майстер-класі (гра на дримбі), відвідати сакральний трикутник. У ньому інсценізована зустріч зі знахарем-примірником [17]. У музеї мольфарства можливо побачити, як виготовляли магичні засоби у спеціальній кімнаті [18].

Ці музеї цікаві для етнографів, істориків, культурологів, студентів, які вивчають історію та феномен мольфарства.

Слід зазначити, що деякі туристичні об'єкти використовують в різних видах туризму. Наприклад, на думку С. Сардака, «замки можна використовувати не тільки як приклад культурно-історичної пам'ятки. Водночас ці об'єкти можуть мати загадкове минуле, що можливо використовувати саме для розвитку «темного» туризму» [27, с. 29]. Це, зокрема, замок Паланок у Мукачеві з його «коридором смерті» та криницею з дияволом, його стіни зберігають багато легенд та приваблюють щороку сотні тисяч туристів з усього світу [35].

Отже, робимо висновок, що для задоволення потреб спеціалізованого туриста в наш час існує достатньо потужна ресурсна база, яку ще треба розвивати та модернізувати в різних куточках світу.

Підсумовуючи, треба зазначити, що «чаклунський» туризм – це специфічний вид туризму, який унікально поєднує в собі риси культурно-пізнавального, розважального, містичного, паломницького туризму, має гендерний напрям, емоційну привабливість, будується на фольклорі та містичних переживаннях. У багатьох туристів він викликає відчуття причетності до містичних загадок, дарує справжні емоції. Мотиваційні аспекти «чаклунських» подорожей різноманітні: від спроби вирішити проблеми «плинної сучасності» до ідентифікації себе з відьмою згідно сучасних інтерпретацій. Ресурсні об'єкти «чаклунського» туризму є різноманітними та атрактивними. Це, зокрема, історичні та меморіальні місця, музеї, різні події та заходи. Їх використання потребує постійне оновлення експозицій, використання сучасних цифрових технологій, впровадження етичних принципів експлуатації для потреб туризму.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

«ЧАКЛУНСЬКИХ» (WITCHCRAFT) ТУРІВ

2.1. Специфіка формування та використання інфраструктури «чаклунського» туризму.

Туристична подорож може бути реалізованою успішно за умов врахування специфіки різновиду туризму, наявності відповідної системи інфраструктури. Як справедливо стверджує О.С. Трегубов, «відсутність хоча б однієї ланки в даній системі порушує повну задоволеність у потребах туристів» [32].

До складу інфраструктури туризму входять: транспорт, засоби розміщення, заклади харчування, інформаційна інфраструктура, розваги, безпека та етика подорожей.

Формування та використання інфраструктури «чаклунського» туризму має свої особливості.

Логістика в цьому виді туризму виходить за рамки стандартного планування та вимагає глибокого розуміння тематичних вимог та унікальних викликів, щоб забезпечити туристам захоплюючий та безпечний досвід під час транспортування до магічних місць та інших туристичних об'єктів.

По-перше, це доступність до локацій. Взагалі «місця сили» та інші таємничі місця (стародавні руїни, святилища, ліси, покинуті історичні будівлі) або місця, де мешкають шамани, чаклуни знаходяться у віддалених чи важкодоступних куточках світу. І щоб туди дістатися автотранспорт не завжди підходить. У горах можливо використовувати канатну дорогу, також треба домовлятися з гідами-провідниками, які знають всі особливості складної місцевості, організовувати кінні маршрути.

Іноколи місцеві мешканці туристичних регіонів самі винаходять спеціалізований транспортний засіб, як наприклад в Колумбії. До природного заповідника Сан-Сіпріано (магічного місця) можливо дістатися тільки за

допомогою «Брухітас», або «маленької відьми». Це невеликі платформи, пристосовані зі сферами для пересування по старих рейках залізниці, мають кілька лавок для сидіння і приводяться в рух одним мотоциклом. Цей примітивний кустарний транспортний засіб зроблений жителями Кордови та Сан-Сіпріано для пересування до Сан-Сіпріано, іншого способу дістатися туди не було. Їхня якість покращується з кожним днем, і за майже 20 років їхньої експлуатації не було жодного серйозного інциденту. Маршрут довжиною 3 км займає 20 хвилин. Ціна за особу, щоб дістатися туди й назад становить приблизно 3,5 долара, але досвід у туристів є захоплюючим і безцінним [50].

Також у «чаклунських» турах можуть використовувати пороми, човни, старовинні шхуни, прогулянкові катери під час морських, річкових екскурсій, під час яких гіді розповідають про привидів, легенди про відьом, історії про прокляття. Такі екскурсії тривають від 45 хвилин до 1,5- 2 годин в залежності від типу круїзу та маршруту. На човні розміщується бар з напоями та легкими закусками. Вечірні та нічні круїзи створюють унікальну атмосферу за допомогою освітлення та музики. Такі тематичні екскурсії мають місце, зокрема у Салемі.

Наприклад, організатор Walks-US пропонує екскурсію «Бостон: Салем на човні – суди над відьмами та пішохідна екскурсія» для малої групи до 14 осіб, тривалістю 7,5 годин, доступно для людей на кріслах колісних, ціна від 129 USD за особу. Це симбіоз круїзу на човні з пішохідною прогулянкою. Учасники подорожі подібно першим поселенцям сідають на пором у Бостоні, пропливають повз острови Бостонської гавані та вздовж узбережжя Північного берега, перш ніж причалити до Бостона, де їх чекає цікава прогулянка історичними місцями. Майже всі учасники задоволені поїздкою на поромі та професіоналізмом гідів [3].

З метою безпеки таких подорожей треба заздалегідь вивчати прогноз погоди та скасовувати їх через шторм чи інші несприятливі умови.

Транспорт, який використовується у «чаклунських» турах може бути прикрашений тематичними наклейками або розфарбований зображенням магичних місць, наприклад острова Сікіхор або Стоунхедж. На нашу думку, важливо, щоб під час подорожі в салоні транспорту звучала музика, яка буде занурювати учасників турів в атмосферу магії та пригод. Це можуть бути фольклорні мотиви (мелодії з флейтами, волинками, арфами та скрипками) в залежності від тематики туру, саундтреки з фентезійних фільмів або ігор, наприклад американського фільму «Чародійка» (2024) композитор Джон Павелл, японського фільму «Будинок загублених на мисі» (2021), українського фільму «Конотопська відьма» (2024), композитор Олександр Чорний. Використання незвичайних інструментів з різних культур зроблять атмосферу туру унікальною. Наприклад, середньовічну музику (трубадурів, труверів) використовувати для турів, де відвідують замки, монастирі, місця страти відьом. Але музика повинна бути фоновою, щоб не заважала спілкуванню з екскурсоводом.

При плануванні «чаклунських» турів туроператори повинні отримати необхідні дозволи на відвідування приватних територій, природоохоронних зон або історичних об'єктів. Особливо це важливо, якщо плануються нічні екскурсії або проведення магичних ритуалів.

У туризмі в якості засобів розміщення використовують переважно готелі. В «чаклунському» туризмі краще використовувати історичні готелі (розташовані у старих будівлях, замках, маєтках, які мають особисту «таємничу» історію), тематичні готелі у стилі «готичного замку», «середньовічної таверни», «алхімічної лабораторії», етноготелі, відокремлені котеджі у лісі, біля гір з місцевими легендами, хостели з відповідною тематикою для бюджетного туриста. Інтер'єр холів, номерів в таких готелях прикрашають репродукціями картин або фотошпалерами на відьомську тематику. Кольори дизайну переважно темні, земляні. Дерево та камінь використовують для оздоблення готелів. У якості декору також використовують старовинні меблі, руни, кристали, букети з трав, старовинні

книги, свічки, талісмани, таблички з текстом заклинань. Здебільшого кожен номер в готелі має свою «чаклунську» назву.

Наприклад, цікаві роботи Джессі Джонс «Тремти, тремти» (2017), яка позиціонує фігуру відьми як феміністичний архетип [48] або «Магічне коло» (1886) британського художника Джона Вільяма Вотергауса можуть прикрашати холи таких готелів. Для фотошпалер можливо використовувати зображення відьом на лижах, на віндсерфінгу, неоязичницьких обрядів, магічних ритуалів в межах етичних норм.

Адміністратор та інший персонал в готелі може зустрічати гостей в фольклорному костюмі. За бажанням туриста можливо надавати йому за вибором номера з ароматом «магічних» трав або езотеричних пахощів. Мило, шампуні в ванній кімнаті мають бути упаковані в екологічні паперові пакети з зображенням відьом або чаклунів.

На нашу думку, атмосфера у засобах розміщення повинна бути справді «магічною», щоб турист зміг повністю зануритися у тему подорожі, створена атмосфера могла надихати творчих людей на творчість, як це відбувалось з художником Едвардом Хоппером у подорожах.

Так, у центрі Йорка, Англія знаходиться надзвичайно рустикальний та веселий 3-х зірковий готель Nocus Pocus Tiny Hotel у відьмацькому стилі. Він має дуже високий рейтинг та чудовий декор.

В серці Единбурга, Шотландія розташований бутік-готель «Відьма біля замку» (5-зірковий). Цей розкішний готель пропонує пишні та унікально декоровані люкси в готичному старосвітському стилі в червоних і золотистих тонах. Стіни прикрашені оксамитовими шпалерами. Рейтинг гостей: 9,2. Ціни починаються від 1123 доларів за ніч [19].

Готелі також можуть надавати додаткові послуги, а саме: організація майстер-класів з варіння зілля, виготовлення амулетів, проведення вечірніх оповідей біля вогнища, медитацій, ворожіння, ритуалів.

Глемпінг, особливо геокупольний, завдяки його екологічності, мобільності та популярності також підходить для учасників фестивалів

неоязичництва, тих туристів, які бажають проводити ритуали чи медитації на свіжому повітрі. Навіть схили гір підійдуть для організації такого відпочинку. Наразі, в Україні він тільки починає поширюватися (Івано-Франківська область). Його доцільно розвивати в таких місцях сили України, як Бакота (Хмельницька область), Буша (Вінницька область).

Існують ще спеціалізовані засоби розміщення, такі як «Відьміні хатинки» або «Магічні колиби» вони стилізовані під традиційні хати з елементами «чаклунського» декору. Їх краще поширювати на Заході України.

Езотерики можуть здавати кімнати туристам у своїх приватних будинках чи квартирах. Будинки-музеї теж можуть пропонувати ночівлю.

В езотеричних, ретрит-центрах, крім проживання, пропонують консультації астрологів, тарологів, майстер-класи з магії, медитації, йоги. Так, ретрит-центр «Malva», розташований в пгт. Ясіня Закарпатської області, пропонує проживання в 2 і 3-х місних комфортних великих номерах. Все просто, дуже затишно. Зазвичай всі учасники ретритів проживають разом, за бажанням є можливість взяти окремий номер за доплату 550 грн. за добу [1].

Заклади харчування в «чаклунських» турах також можуть розміщуватися в старовинних замках, садибах у стилі «хатинки відьми, мольфара» і мати інтер'єр, подібний до оздоблення готелів в цій сфері.

Наприклад, ресторан «The Witchery by the Castle» в Единбурзі – це 5-зірковий засіб харчування з темним декором у стилі бароко має оздоблену дубовими панелями 16-го століття залу Original Dining Room з освітленням від свічок. В меню ресторана входять класичні страви, як стейк рібай з шотландської яловичини з соусом Беарнез, омлет Арнольд Беннет, лобстер Термідор. Було б доцільно в меню цього ресторану додати закуску «Відьомські капелюхи», рецепт приготування якої наданий в додатку Б. Ресторан відчинений увесь день з полудня до 22:30. Для зберігання дивовижної атмосфери не розміщує дітей віком до 10 років або групи понад 6 осіб. Швидкий сервіс – головна перевага цього ресторану. Середні ціни. Рейтинг гостей – 4,4 [71].

Кафе, бари та ресторани повинні мати тематичне меню, в якому використовуються місцеві трави, ягоди, гриби, які асоціюються з магією. В якості «магічних» напоїв зазвичай пропонують відвари, настоянки, чаї з гірських трав і презентують їх як «додаток сили», «зцілення», «очищення».

Так, в центрі Единбурга є «Таверна чарівного зілля» – коктейль-бар, що посідає 1-ше місце в розділі «паби та клуби» на TripAdvisor в Единбурзі. В ньому окрім створення «чарівних зіллів» гості замовляють чаклунські халати для повного занурення [31].

Страви та напої в закладах харчування мають специфічні назви, наприклад печиво «відьомські пальчики», салат «скеля відьми», закуски «відьомські очі», «відьомські мітли», напої алкогольні «відьомська вода», «поцілунок відьми».

В київському ресторані VATRA в серпні 2024 р. створили ексклюзивне меню за мотивами українського фільму «Конотопська відьма» [21] (див. додаток В).

До «чаклунської» інфраструктури відносяться магазини та сувенірні крамниці, де продають амулети, обереги, трави, езотеричну літературу, тематичні сувеніри. До цієї інфраструктури в місті Київ входять: магазин магії «Відьомський котел», що пропонує корисні речі для відьом, магів, язичників, чаклунів (трави, пахощі, вівтарні покривала, чаші, пентаклі, ритуальні мантиї, карти Таро та Руни, спіритичні дошки, чорні дзеркала), вранці там практикує таролог-онлайн, проводяться семінари з різних магічних напрямків та вмінь [6]; магазин езотеричних товарів та магічного приладдя «Містична гірлянда», де проводять масаж вогнем; салон магії та містики Олени Руденко. Ще багато в Україні та інших куточках світу є магічних інтернет-магазинів.

До складу інформаційної інфраструктури відносяться спеціалізовані гіді, цифрові технології, тематичні веб-сайти.

Персонал (гіді-екскурсоводи) у «чаклунських» турах мають бути висококваліфіковані спеціалісти. Вони повинні володіти знаннями місцевих

діалектів, легенд, історій, розповідати про знахарство, ритуали, мати акторські здібності, навички сторітеллінгу, інколи виступати в ролі «духовних» наставників.

Наприклад, гіді найпопулярнішої та найстарішої туристичної компанії «Potter Trail», яка проводить безкоштовні (за чайові) «поттерівські» тури в Единбурзі, носять чорні плащі або костюми чаклунів, ще вони мають із собою великі сині парасольки [66]. В Салемі та Единбурзі гіді також під час турів носять «відьомські» костюми.

Створення «чаклунських» турів також потребує координації з істориками магії, етнографами, фольклористами.

В цій справі важлива розробка мобільних додатків, що мають інтерактивні карти містичних місць, аудіогіді-легенди, QR-коди на об'єкти з доповненою реальністю, щоб «оживляти» легенди. На платформі App Store (iOS): <https://apps.apple.com/us/app/izi-travel/id603370954> можливо знайти багато різних аудіогідів.

Учасникам «чаклунських» турів, окрім майстер-класів по варінню зілля пропонують лижні перегони у костюмах відьом, велосипедні заїзди, «відьомські» вечори, фотосесії у фотостудіях, тематичні квест-кімнати, інтерактивні атракціони (політ на мітлі), театральні вистави, які відтворюють історичні події, пов'язані з відьмами.

Щороку в січні на сонячній оглядовій терасі на Белальпі, де колись за переказами «бешкетувала» відьма, проводяться одні з найбільших масових лижних перегонів у Швейцарії. Учасники цих змагань вдягаються у костюми відьом, обирають відповідні маски. Кінцевою точкою екстремального «відьмацького спуску» є мальовниче гірське селище Блаттен [52].

У Салемі фотостудія Witch Pix Studio пропонує фотосесію на тему відьом тривалістю 45 хвилин, ціна від 73 USD за особу, де включено персоналізований стиль костюма з понад 400 костюмів преміум-класу [25].

При формуванні інфраструктури важливо залучення носіїв традицій, знахарів, шаманів, мольфарів, місцевих майстрів, використання їх знань та ентузіазму для створення унікального туристичного продукту.

Співпраця з місцевими громадами є ключовою для успішного та сталого розвитку туризму в регіоні. Вона дозволяє враховувати унікальні потреби та особливості регіону, завдяки спільним зусиллям досягти не лише економічного зростання, а й зміцнити соціальну єдність та гордість за власну культуру та спадщину.

Яскравим прикладом в цьому випадку є регіон Страндір в Ісландії, де після створення Музею ісландського чаклунства та відьомства в 2000 р. завдяки колективним зусиллям підприємців та місцевої громади, підприємці, використовуючи досвід організаторів Музею, знаходять власні шляхи розвитку туристичних послуг та продуктів, бо тема чаклунства та магії дуже тісно пов'язана зі Страндіром [51].

Отже, робимо висновок, що на даний час інфраструктура «чаклунського» туризму потребує подальшого розвитку та вдосконалення, впровадження інновацій, а в деяких випадках прояву кмітливості та раціоналізації. Важливо забезпечити доступ туристів до всіх віддалених цікавих локацій «чаклунського» туризму. І це не тільки логістика, але й зручний транспорт зі створеною в ньому атмосферою згідно тематики туру, спеціальні дозволи, професійні гіді та провідники. Значної уваги потребує і безпека подорожі, особливо під час проведення обрядів та ритуалів. Туристи повинні мати повагу до місцевих традицій.

2.2. Механізми сервісного забезпечення «чаклунських» турів.

В останні десятиліття серед туристів набирає популярності відвідування «чаклунських» турів. Такі тури пропонують туристичні бюро різних країн, у тому числі в Україні.

Наприклад, організатори активності Witch City Walking Tours пропонують екскурсію: «Салем, Массачусетс: пішохідна екскурсія з історією

та привидами» (2 години, 35 USD за особу) [26], US Ghost Adventures – екскурсії «Сейлем: Путівка по барах з привидами» (2 години, 30 USD за особу) [29], «Привиди Салема: відьма та злі шепоти» (1-1,5 години, 24 USD за особу) [7], Salem Historical Tours екскурсію «Сейлем, Массачусетс: екскурсія «Судові процеси над відьмами 1692 року» (1,5 години, 25 USD за особу) [28].

Компанія «COOLTUR Cultural Tourism» в Каталонії, Іспанія пропонує такі екскурсії: «Відьма Напа у Працс-де-Льюсанес» (1,5 години, 5км) [72], «Відьомство в Кальдес-де-Монтбуй» (3 годин, 10км) [73].

Туристична агенція «Еко-тур» в місті Хмельницькому пропонує вечірню екскурсію в Каменець-Подільський «Полювання на відьом» (8 годин з театральною виставою, 600 грн) [5].

Однак успішність та привабливість таких турів значною мірою залежить від ефективності сервісного забезпечення. Це не лише логістика, розміщення та харчування, але й інформаційне забезпечення, безпека та комфорт (медична допомога, страхування, безпека на локаціях, психологічна безпека), управління якістю та зворотний зв'язок з клієнтом.

Одним з головним завданням для менеджера по туризму або турагента є надання туристам вичерпної інформації про тур, ознайомлення їх з програмою туру, правилами поведінки під час подорожі, цікавими фактами, надання їм путівників. Наприклад, якщо тур орієнтований на історії та легенди, а не на реальне «спілкування» з духами, це має бути чітко прописано в програмі обслуговування.

З метою просування туристичного продукту туристичні агенції та оператори створюють зручні веб-сайти для бронювання, ознайомлення з турами, відгуками. На цих сайтах є доступна та ефективна служба підтримки для відповіді на запитання та вирішення проблем туристів, як правило вони працюють цілодобово. Відомі такі онлайн-турагентства та маркетплейси як Viator, GetYourGuide, Klook, Civitatis, Expedia, Headout.

Viator, компанія Tripadvisor – це онлайн-маркетплейс, який надає подорожуючим доступ до понад 300 000 турів, заходів та екскурсій по всьому світу на своєму веб-сайті або в додатку (доступному в App Store та Google Play). Ця платформа популярна серед туроператорів, турагентів та мандрівників. Останні використовують Viator для вивчення широкого спектру вражень – від турів традиційних до інноваційних – екстремальних пригод, в тому числі «чаклунських» турів. Завдяки реальним відгукам мандрівників, провідній у галузі гнучкості та цілодобовій службі підтримки клієнтів, Viator полегшує туристам планування та бронювання з впевненістю. Створення облікового запису безкоштовне та просте. Але при продажу через платформу слід враховувати певні комісії, а саме для створення оголошення потрібна плата за подання в розмірі 29 доларів США. Комісійна винагорода стягується з кожного бронювання, її розмір залежить від типу продукту та місцезнаходження [55].

Також відома система бронювання Bokun – це бренд Tripadvisor та пріоритетний партнер Viator. Вона допомагає запобігти подвійним бронюванням та помилкам, які можуть призвести до скасування [55]. Звичайно, що мандрівники при бронюванні завжди повинні ознайомитися з умовами скасування та повернення коштів.

Таким чином, будь-хто може використовувати Viator для пошуку та бронювання розваг онлайн, здобуття виняткових туристичних вражень.

Деякі турагенти та компанії, що спеціалізуються на індивідуальних подорожах, можуть допомогти будь-якому мандрівнику створити індивідуальний «чаклунський» тур.

Наприклад, Evaneos – це платформа (штаб-квартира – Париж, Франція), яка об'єднує мандрівників з понад 600 місцевими агентствами. Ці агентства спеціалізуються на створенні індивідуальних подорожей у понад 160 напрямках по всьому світу. Ця мережа допомогла понад 600 тис. мандрівникам спланувати надзвичайні поїздки по всьому світу [46]. «Goway

Travel» теж спеціалізуються на індивідуальних турах та пропонують цілодобову підтримку.

У зв'язку з тим, що «чаклунські» тури є досить специфічним сегментом, краще спочатку шукати конкретні екскурсії чи події у певних місцях (Салем, Единбург, Ісландія, Закарпаття), а потім звертатися до компаній, що їх пропонують.

Вітчизняні та зарубіжні туристичні компанії у своїй роботі активно використовують системи управління взаємовідносинами з клієнтами – програмне забезпечення (CRM), що допомагає їм залучати нових клієнтів та утримувати наявних. Це досягається завдяки автоматизації процесів всіх відносин з клієнтом [40]. Наприклад, програма має такі розділи: «Інформаційні матеріали», «Платні запити», «Робочий день», «Продажі», «Завдання», «FAQ».

У CRM є можливість автоматично створювати презентації, які включають фотографії, опис, посилання, ціни та деталі стосовно туру. Це економить час, забезпечує точність інформації.

Безпека мандрівок завжди була і залишається ключовим пріоритетом при їх плануванні та реалізації. Це головна умова, без якої неможлива організація та здійснення будь-якої туристичної подорожі, особливо «чаклунської», що бувають у віддалених районах чи незвичайний час (нічні тури).

Згідно статті 13 Закону України «Про туризм», яка регулює безпеку в галузі туризму в Україні, суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;

- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а

також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;

- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;

- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих [9].

Туристичні фірми несуть відповідальність за створення безпечних умов на всіх етапах туристичної подорожі.

До їхніх обов'язків входить:

- перевірка та облаштування туристичних маршрутів і об'єктів;

- надання туристам (екскурсантам) необхідної інформації, інструктажів та допомоги у випадку непередбачених ситуацій;

- забезпечення виконання всіх норм і правил безпеки;

- організація охорони туристів та проведення специфічних безпекових заходів [20];

Попри війну туристична галузь в Україні працює. Наразі враховуються більш суворі правила безпеки. Пересування дозволено, але треба уточнювати ситуацію у місцевих військових адміністрацій, ДСНС, поліції та військових щодо безпеки конкретних регіонів та локацій. Маршрути планують обов'язково з урахуванням наявності укриттів та комендантської години (зазвичай 23:00-05:00). На теперішній час в Україні заборонено: сплави, походи, екскурсії біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів, масові заходи (фестивалі), відвідування територій на кордоні з Білоруссю та Росією, деякі гірські маршрути, ліси, подорожі на схід України та території, що були під окупацією [23].

Для «чаклунських» турів є свої специфічні заходи безпеки. Наприклад, ритуали захисту та освячення «сильних» місць (стародавніх капищ, локацій, де за легендами відбувалися магічні події). Це використання оберегів, трав, специфічних магічних знаків, мантр для створення «безпечного простору», іноді реконструкція стародавніх обрядів.

Туристів (екскурсантів) треба інструктувати щодо правил взаємодії з «магічними» об'єктами, енергіями. Інколи забороняти торкатися певних артефактів, не брати з собою «знахідки» з магічних місць без дозволу.

Після відвідування місць з інтенсивною енергетикою проводять сесії з «енергетичної чистки», «заземлення», щоб допомогти учасникам туру відновити баланс, позбутися небажаних впливів. Це медитації, дихальні практики, спеціальні чаї.

Психологічна безпека складається з готовності до емоційних реакцій учасників на потенційно інтенсивні, моторошні враження.

Медична допомога передбачає наявність аптечки, знання екскурсоводами, провідниками основ першої допомоги, доступність медичних закладів у разі потреби.

Туристи в свою чергу повинні враховувати специфіку відвідуваних країн, поважати їх природу та культуру. Їм забороняється перевозити небезпечні речовини, шкодити довкіллю та провокувати конфлікти з місцевими жителями [20].

Стаття 16 Закону України «Про туризм» передбачає страхування туристів при здійсненні туристичних поїздок, згідно якої суб'єкти туристичної діяльності на основі договорів із страховиками зобов'язані забезпечити страхування життя та здоров'я туристів (медичне та від нещасного випадку). Туристи можуть самостійно укласти договори такого страхування. Договір страхування туриста повинен передбачати надання йому медичної допомоги і відшкодування його витрат у разі настання страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Інформація про умови страхування туристів має бути доведена до відома туриста до укладення договору на туристичне обслуговування.

Страхування туриста (медичне та від нещасного випадку) здійснюється один раз на весь період туристичної поїздки [9].

Наприклад, туристична агенція «Поїхали з нами» співпрацює зі страховою компанією ERV «Європейське Туристичне Страхування».

Наразі у багатьох туристів є можливість оформити туристичну страховку онлайн за допомогою електронного підпису, сервіс працює цілодобово. Для цього треба на сайті вказати напрямок та дати поїздки, порівняти пропозиції від страхових та вибрати оптимальну, заповнити дані туристів, оплатити та отримати поліс на імейл [33].

На нашу думку, при виборі страховки треба орієнтуватися не на її ціну, а на надійність компанії та її офіційні рейтинги, дізнатися чи включає поліс покриття Covid-19, уточнити наявність та розмір франшизи, уважно ознайомлюватися з повним переліком покритих ризиків.

Вивчивши рейтинги провідних страхових компаній в Україні, таких як VUSO, PZU, UNIQA, ARX, UNIVERSALNA, INGO та інших, можна зробити висновок, що мандрівникам, які збираються у «чаклунський» тур, краще порекомендувати такі страхові компанії, як UNIQA, яка є лідером за клієнтським сервісом, активно просуває туристичне страхування в 2025 році, позиціонуючи його як «базову потребу відповідального мандрівника» [34], пропонує також опції для активного відпочинку та спорту та ARX і UNIVERSALNA програми яких покривають ризики, пов'язані з активним відпочинком. Водночас слід застерегти від страхової компанії VUSO, яка має багато негативних відгуків від мандрівників.

Для побудови тісних стосунків з клієнтами туристичні підприємства використовують такі маркетингові інструменти, як матеріальні стимули (знижки, бонуси, спеціальні умови для постійних клієнтів, програми лояльності), моральні стимули (вивчення індивідуальних потреб споживачів та пропонування їм персоналізованих товарів), структурні зв'язки (створення зручних умов для взаємодії з клієнтами, наприклад через надання спеціального обладнання, засобів зв'язку) [12, с. 61].

Наприклад, в будь-якій туристичній фірмі для споживачів «чаклунських» турів доцільно впровадити реферальну програму. Сутність якої полягає в тому, що клієнти мають можливість накопичувати «магічні руни» (бали) за кожну витрачену гривню. Потім вони їх обмінюють на

знижки при покупці наступного «чаклунського» туру або спеціальні послуги, що згодом надасть їм туристичне агентство. До складу послуг входить участь у майстер-класах по виготовленню зілля, оберегів, зустрічі з етнографами, істориками магії, фольклористами, участь у закритих «ритуалах» або історичних реконструкціях по тематиці відьомства. Таким клієнтам доцільно надавати додаткові «магічні руни» за відгуки про подорож у соціальних мережах, на сайтах туристичних агентств, за складання фото-звітів, активне запрошення друзів, колег.

Як відомо, дуже важливо мати зворотний зв'язок з туристом після завершення туру. Персонал туристичної фірми повинен зібрати відгуки клієнтів стосовно того, який емоційний досвід вони отримали під час поїздки, в які місця ще раз є бажання у них повернутися, ступеню вподобання атмосфери подорожі, а не тільки логістики туру. Вивчення та глибока аналітика цих відгуків допоможе менеджерам туристичних фірм-операторів вдосконалити наступний «чаклунський» тур. На нашу думку, ця робота дуже важлива під час розробки турів і зможе підвищити ефективність.

В туристичних фірмах продовжує існувати та вдосконалюватися практика посттуристичного супроводу клієнта. Після завершення туру фірми надають туристам додаткові матеріали по тематиці подорожі, наприклад, список книг, фільмів, статей. Мета цієї роботи – продовжити їх позитивні враження та надихнути на нову подорож, тобто для формування сталого попиту, щоб мати постійних споживачів туристичного продукту та отримувати постійні прибутки.

Робимо висновок, що наразі в місцях розташування ресурсної бази «чаклунського» туризму і в США, і в Західній Європі, і навіть в Україні туристичні підприємства активно проводять «чаклунські» тури і екскурсії. Вони різноманітні, але серед них переважають тури з «відьомською» тематикою. «Полювання на відьом» відіграло в цьому значну роль.

Для успішного проведення «чаклунських» турів важливе ефективне сервісне забезпечення. Серед елементів якого, окрім транспорту, засобів

розміщення та харчування важливе місце посідає туристичне страхування. Вибір «правильної» страхової компанії є запорукою безпечної подорожі для туриста. Також треба приділяти значну увагу інформаційному забезпеченню, тобто створювати зручні веб-сайти для вивчення та вибору різних пропозицій на туристичному ринку, мобільні додатки для зручності клієнтів, програм для роботи з клієнтами. Туристичним фірмам важливо в процесі своєї роботи мати зворотний зв'язок з туристами, розробляти програми лояльності до клієнтів, що базуються на знижках, бонусах.

Отже, розуміючи те, що «чаклунський» туризм має унікальні вимоги до логістики, оформлення транспорту, створення тематичної атмосфери у готелях та ресторанах, він досягне успіху лише за умови врахування його специфіки. Тільки завдяки розвиненій інфраструктурі, ефективним механізмам сервісного забезпечення, спільним зусиллям, знанням і досвіду місцевих громад, підприємців, носіїв традицій, істориків та фольклористів створюється унікальний туристичний продукт у сфері «чаклунського» туризму.

РОЗДІЛ 3

ПРОЄКТУВАННЯ ПРОДУКТУ В СФЕРІ «ЧАКЛУНСЬКОГО» (WITCHCRAFT) ТУРИЗМУ

3.1. Аналіз цільової аудиторії туристичного продукту.

При розробці маркетингової стратегії для створення якісного туристичного продукту, його успішного просування та реалізації на туристичному ринку в першу чергу необхідно створити психологічний та соціальний портрет потенційного туриста, який виявить інтерес у придбанні такого дуже специфічного туристичного продукту, який може надати «чаклунський» туризм.

На нашу думку, саме аналіз цільової аудиторії спрямований на досягнення такої цілі. Одним із видів такого аналізу є соціальне опитування за допомогою анкети, яке дозволяє зрозуміти мотивацію людей до подорожі. Це є підставою для розробки цікавих за тематикою турів та екскурсій, які зможуть максимально задовольнити глибинні потреби споживачів, особливо в такому оригінальному виді туризму як «чаклунський». Варто зазначити, що деякі туристи можуть мати небагато знань про тематику «чаклунства», які вони отримують з масової культури. Інші ж туристи вирушають у тур з глибокими знаннями, своїм сформованим поглядом стосовно цієї тематики.

Так, у квітні 2025 р. нами було проведено соціальне опитування серед групи зі 100 осіб (22 чоловіка та 78 жінок). Анкета з питаннями подана в додатку Г. Учасниками опитування стали студенти навчальних закладів міста Херсона та Львівського національного університету імені І. Франка, студенти закордонних вузів (серед українських біженців), працюючі особи з міста Херсона (серед них більшість склали працівники Пенсійного фонду міста Херсона), херсонські безробітні, пенсіонери, які проживають в місті Херсоні, в інших містах України та за її межами.

Серед опитаних виявилось 89 осіб, що вірять в Бога (або «вищі сили» природи) й 11 осіб атеїстів, що підтверджує факт, що люди живуть з вірою в

існування духовних істот, щось таємниче, незвичайне, що керує Всесвітом. 68 осіб мають вищу освіту, 17 осіб – середню спеціальну освіту.

При цьому ні війна, ні моральні та фінансові труднощі не знищили у людей жагу до подорожей. 91 особа з опитуваних полюбляє мандрувати. Люди не втратили інтерес до незвичних та загадкових туристичних об'єктів. 82 особи висловили своє бажання відвідати такі місця. Найбільш важливий критерій, згідно якому люди зараз обирають тури, це комфортність і безпечність мандрівки, це визнало 62 респондента.

Незвичний та оригінальний маршрут відіграє важливу роль при виборі туру (вибрали 39 респондентів), гарна компанія потрібна для 38 опитаних, вартість подорожі хвилює 34 осіб, а 30 респондентам важливий супровід високопрофесійного гіда у подорожі.

Уподобання за видами подорожей розподілилося наступним чином:

1. 64 особи (64%) надають перевагу пізнавальним подорожам (особливо жінки 50-60 років, працюючі в Херсоні).
2. 28 осіб (28%) надають перевагу розважальним подорожам (більшість з них жінки та чоловіки 40-60 років, працюючі в Херсоні).
3. 4 особи (4%) надають перевагу оздоровчим подорожам (жінки-пенсіонери).
4. 4 особи (4%) запропонували інші види подорожей, такі як рафтинг, каньйонінг, гастротур, відвідування монахів (рис.3.1).

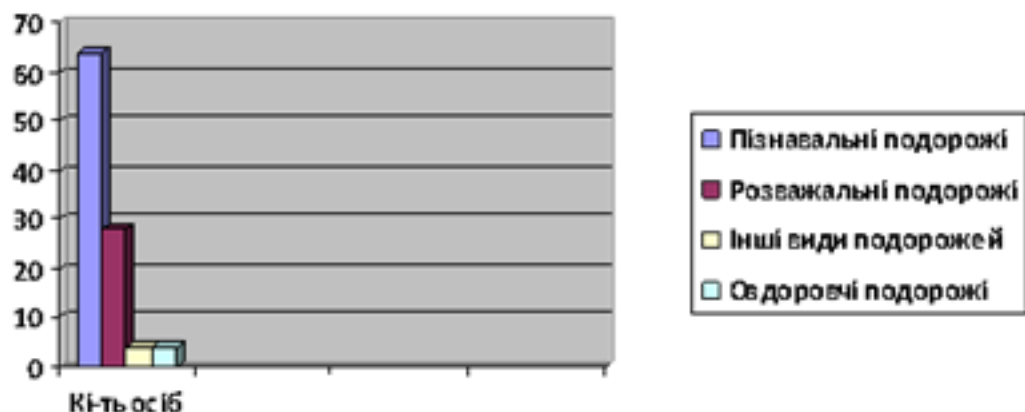

Рис. 3.1. Розподіл відповідей на питання «Якому виду подорожей Ви надаєте перевагу?»

Майже всі респонденти (99 осіб) виявилися прихильниками туристичних активностей. Серед них 56 респондентів полюбляють відвідувати музеї, виставки, унікальні місця; 46 особам цікаво прийняти участь у подієвому заході, 39 опитаних із задоволенням приймуть участь у майстер-класі, практичному занятті, 25 осіб мають інтерес до змагань. 18 респондентів виявили бажання відвідати мольфарів, сучасних «чаклунів» (рис.3.2).

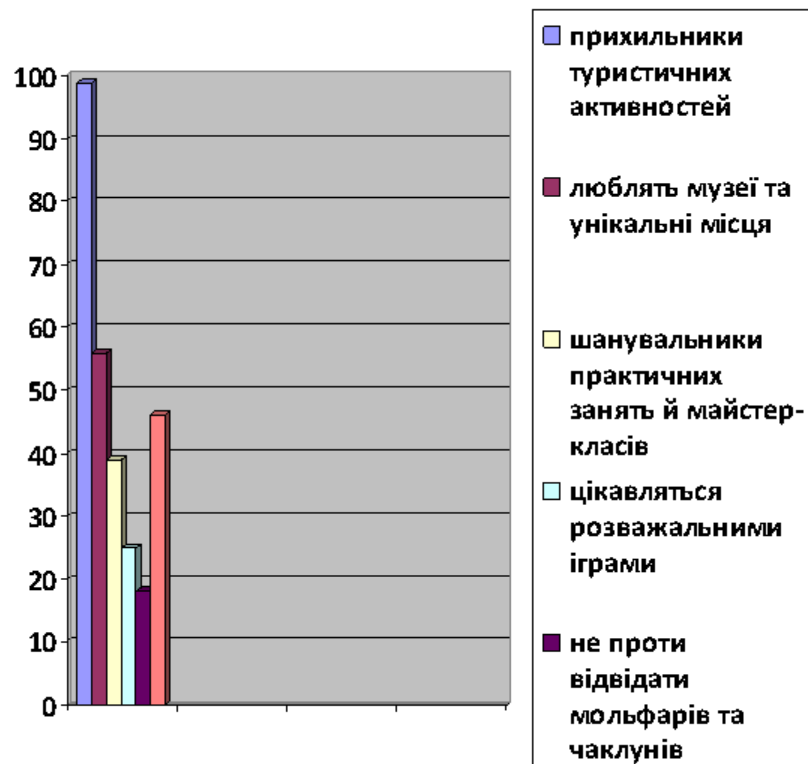

Рис. 3.2 Розподіл відповідей на питання «У яких туристичних активностях Вам було б цікаво взяти особисту участь?».

Згідно результатів даного дослідження можна зробити висновок, що незважаючи на складні воєнні умови в Україні, особливо в місті Херсоні, людська сутність майже не змінюється. Люди не втрачають інтерес до загадкового, містичного, полюбляють мандрувати і цілком готові вирушити у незвичний та оригінальний маршрут при умові його комфорту та безпеки. Це важливо усвідомлювати при складанні «чаклунського» туристичного туру.

На нашу думку, більшість опитаних респондентів при умові постійного фінансового доходу могли б стали учасниками проектованого туру «Магія

Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп», розрахованого на семиденну подорож з України (Львів) до Швейцарії і назад.

Потенційними споживачами такого туру стануть переважно жінки, які асоціюють себе з сучасними «відьмами», мають феміністичні погляди та взагалі інтерес до «чаклунської» («відьомської») тематики, шукачки «місць сили», романтичні, екзальтовані особи. Вікова категорія їх складає від 25 до 65 років.

За сімейним станом це заміжні та одинокі жінки. Заміжні мають бути готові поїхати у подорож самотійно (без дітей) або з подругою (подругами). Ці жінки повинні мати стабільний фінансовий дохід (середній або вище середнього рівня), які звикли витрачати гроші на культурний відпочинок, свій саморозвиток. Переважно вони матимуть вищу освіту або середню спеціальну освіту.

За професійною ознакою це офісні робітники, викладачі, наукові співробітники, правозахисниці, представниці жіночих громадських організацій, рухів, лікарі, «відьми»-практики, тарологи, езотерики, спеціальні блогерки, представниці творчих професій (артистки, сценаристки, письменниці, художниці, працівники кіноіндустрії та театру).

Головне, що їх всіх поєднує це світогляд, в якому духовність превуалює над матеріалізмом, та виражений інтерес до історії, фольклору, міфології, окультизму, езотерики, містики, духовних практик, нетрадиційної медицини. Ці потенційні учасники туру полюбляють і цінують красу в усіх її проявах, бажають відпочити від рутини життя, отримати нові емоції та враження, мати піші прогулянки з незабутніми краєвидами, таємничі нічні екскурсії, отримати «живе» цікаве спілкування з однодумцями в унікальних місцях Швейцарії (наприклад, біля «чаклунського» багаття на перевалі Клаузен), поповнити свій «багаж знань», взяти участь у незвичних практиках (наприклад, у вечірці в Відьомській вежі в Земпаху), також їм подобається робити ефектні фото.

Для учасників цього туру по Швейцарії буде важливим мати безпеку та комфорт, а саме зручний трансфер, гарні готелі, ресторани з приємною атмосферою, мати можливість слухати цікаві історії від професійного гіда з харизмою.

Наприклад, в міжнародний тур «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп» залюбки поїде неодружена письменниця середнього віку в пошуках натхнення та знань для написання нової книги на «чаклунську» тематику або середнього віку артистка театру чи кіно, щоб «вжитися в образ» відьми на сцені.

Наведемо маркетинговий портрет споживача туру. Це, наприклад, жінка 45 років, яка працює маркетологом у Львові. Має середній дохід, любить мандрувати з подругами, розлучена, має дорослих дітей. Їй подобається читати фентезі, дивитися зарубіжні серіали про магію та середньовіччя, розклади таро в соціальних мережах, у вільний час займається йогою, різними медитаціями. Відвідала багато історичних туристичних місць в Україні, була учасником етно-заходів в Україні. Має власні аккаунти в фейсбуці, тік-тоці, інстаграмі, де активно ділиться своїми фото, коли перебуває в подорожах. Мотивом її участі в такому турі буде бажання спробувати щось нове, унікальне, пізнавальний інтерес.

Це можуть бути і чоловіки, які пишуть наукові роботи з історії релігії, окультизму, етнографії, а також відьмаки-практики. Важливою умовою є дозвіл на виїзд за кордон згідно законодавства України в умовах військового стану.

Отже, цільовою аудиторією туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп» є переважно жінки середнього віку з активною життєвою позицією, які мають вищу або середню спеціальну освіту, стабільний середній або вище середнього дохід, працюючі, прихильниці містики, езотерики, романтики, шукачки пригод та нових емоційних вражень.

3.2. Розробка маршруту та програмне забезпечення туру.

Швейцарія – розвинена країна Західної Європи з високим доходом на душу населення. Завдяки своїй мальовничій природі та відомим культурно-історичним об'єктам приваблює туристів майже з усіх куточків світу. Ця туристична дестинація славиться гірськолижними курортами такими як Церматт, Сент-Моріц, Давос та ін., чудово підходить для гастрономічних подорожей (фестиваль сиру в Емменталі, фестиваль шоколаду в Женеві), але ще вона має сумні сторінки історії, які мають відношення до «полювання на відьом». Швейцарія переслідувала осіб, звинувачених у чаклунстві, довше, ніж будь-яка інша країна Європи. За злочин чаклунства в цій країні у співвідношенні до кількості населення стратили найбільше людей. Поєднання дивовижної природи, легенд гір і озер, унікальних культурних цінностей з історичними місцями «полювання на відьом» роблять Швейцарію ідеальною туристичною дестинацією для «чаклунських» турів.

Пропонуємо споживачам проєкт нового «чаклунського» туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп».

Мета туру:

- сформувати культурно-пізнавальний, емоційний та містичний досвід для туристів;
- ознайомити учасників з природою, культурною спадщиною, легендами, історією відьомства та місцевим колоритом Швейцарії;
- створити таку унікальну атмосферу подорожі, яка зможе стати справжнім натхненням для творчих проєктів учасників туру;
- поєднати духовний досвід туристів з відпочинком, спілкуванням та незабутніми враженнями;
- надати у розпорядження українських туроператорів конкурентоздатний прибутковий туристичний продукт.

Головні завдання туру:

1. Ознайомити учасників з відомими історичними місцями, пов'язаними з тематикою відьомства та чаклунства в Швейцарії.

2. Надати учасникам можливість долучитися до місцевих традицій, взяти участь у символічних практиках (відьомська вечірка, легенди біля багаття, майстер-клас по виготовленню зілля, спілкування з «духами»).

3. Показати неповторну красу природи Швейцарії за допомогою екскурсій на гору, озера, льодовик.

4. Розширити кругозір туристів, викликати в них поглиблений інтерес до європейських історико-культурних традицій.

5. Забезпечити гарні умови для відпочинку, оздоровлення туристів, їх дружнього групового спілкування, створення ними спільного досвіду та чудових фото.

Для реклами цього туру в соціальних мережах та туристичних сайтах доречно розмістити такий слоган: «Швейцарія крізь магію!».

Загальна характеристика туру:

1) Маршрут туру: м. Львів – м. Краків – аеропорт Краків – аеропорт Базель – м. Цюрих – с. Граніхен – м. Цюрих – м. Айнзідельн – м. Гларус – с. Ененда – перевал Клаузен – с. Альпнахштадт – гора Пілатус-Кульм – м. Крієнс – м. Люцерн – м. Земпах – м. Люцерн – ущелина Шолленен (Чортів міст) – перевал Фурка (льодовик Рона) – с. Ернен – комуна Вейто (Шийонський замок) – м. Монтре – м. Базель – аеропорт Базель – аеропорт Краків – м. Львів.

2) Тип туру: міжнародний, середньої тривалості.

3) Тривалість: сім днів, у т. ч. п'ять ночівель у Швейцарії.

4) Вид пересування: комбінований – транспортно-пішохідний.

5) Види транспортного засобу: літак, рейсові та орендовані автобуси, гірський фунікулер та підйомник.

6) Цільова аудиторія: переважно жінки від 25 до 65 років.

7) Кількість туристів: 16 осіб.

8) Термін проведення: червень-жовтень.

Характеристика маршруту туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп»:

1. Пункти маршруту: м. Львів – м. Краків – аеропорт Краків – аеропорт Базель – м. Цюрих – с. Граніхен – м. Цюрих – м. Айнзідельн – м. Гларус – с. Ененда – перевал Клаузен – с. Альпнахштадт - гора Пілатус-Кульм – м. Крієнс – м. Люцерн – м. Земпах – м. Люцерн – ущелина Шолленен (Чортів міст)– перевал Фурка (льодовик Рона) – с. Ернен – комуна Вейто (Шийонський замок) – м. Монтре – м. Базель – аеропорт Базель – аеропорт Краків – м. Львів.

Графічне зображення маршруту надано в додатку Д.

2. Тип туристичного маршруту: кільцевий.

3. Основні об'єкти показу:

1) Музей відьом розташований у замку Лібегг поблизу с. Греніхен – це єдиний музей відьом в Швейцарії. Їм керує Вікка Майєр-Спрінг, сучасна відьма. Вона проводить семінари для дорослих, тісно співпрацює з Британським музеєм у Лондоні.

Перший зал музею присвячений переслідуванню відьом і в часи середньовіччя, і зараз у країнах Африки та Латинської Америки. У вітрині цього залу виставлений меч ката 1700 року. В інших залах представлені амулети й захисні чари, надана інформація про трави й лікування. У музеї є «коридор жаху», на стінах якого висять сувої. Кожен із них відповідає окремому кантону й містить імена, рік страти та місце проживання людей, яких вважали відьмами. Список доповнюють вирок і метод страти.

До музею мають доступ відвідувачі від 11 років. Молодші діти беруть участь у майстер-класах – роблять відьомські мітли та обереги у вигляді тварин, готують сироп від кашлю, трав'яні чаї.

Особливі екскурсії проводять увечері, під час молодика чи повного місяця.

В музеї з 9 листопада 2024 р. по 31 жовтня 2025 р. працює спеціальна виставка «Поза часом – Смерть і безсмертя. Вампіри та перевертні» [53].

2) Собор Гроссмюнстер, який є візитною карткою Цюриха. Має відношення до легенди про Карла Великого.

3) Монастир Айнзідельн – бенедиктинське абатство, має тисячолітню історію, дім для близько сорока монахів, найважливіше місце для паломництва в Швейцарії. Проводить відкриті богослужіння, під час яких збираються кошти на утримання монастиря. Чорну Мадонну в Каплиці Благодаті кожен рік відвідує близько 800 тис. паломників і туристів. Це важливий туристичний центр з міжнародним значенням. У часи «полювання на відьом» монастирі були потужними центрами духовної пропаганди, боротьби з інакомисленням [65].

4) Музей Анни Гельді в селі Ененда, відкритий у серпні 2017 р., що розміщується в унікальній історичній будівлі, так званій «Висячій вежі». Назва «вежа» умовна, насправді це простора, вражаюча зала, де колись в часи розквіту текстильної промисловості в Гларусі сушили тканини.

Музей сучасний (нещодавно його експозицію оновили), присвячений трагічній долі Анни Гельді – «останньої відьми» в Швейцарії та останньої жінки в Європі, яку звинуватили в чаклунстві та публічно стратили у 1782 р. Ця жінка стала символом боротьби за права людини. Цій темі музей присвячує свою експозицію.

Центральним елементом музею є добре задокументований судовий процес, зокрема свідчення про тортури. В музеї є такі тематичні зони: Чаклунство, Мережі влади, Просвітництво, Громадська думка, Культура пам'яті, Реабілітація.

В музеї відсутнє опалення, тому з листопада до березня він зачинений [41].

5) Гора Пілатус, оповита дивовижними легендами, що розташована поруч із Люцерном. Її називають «драконом – охоронцем міста». Одна з легенд розповідає про фермера Стемпліна із Нойенкірха та драконів, інша називає її «горою бур», а ще одна пов'язує її з Понтієм Пілатом [62].

Завдяки Пілатусбан – самій крутій в світі зубчастій залізниці – можливо піднятися на вершину гори з с. Альпнахштадт. Максимальний градієнт підйому становить 48⁰, в середньому – 38⁰. Працює з травня по листопад [10].

6) Вежа Відьом, яка розташована на південно-східному куті «старого міста» Земпах, збудована у 13 ст. Наразі Театральне товариство Земпах використовує вежу як клубний будинок і здає в оренду [54].

7) Крижаний грот у льодовику Рони – вражаюча геологічна пам'ятка. 100-метровий крижаний тунель щороку вирубується в льодовику Рони, починаючи з 1870 року. Грот розташований майже на висоті 2300 метрів на боці кантона Вале, за три кілометри нижче вершини перевалу Фурка [45].

8) Шибениця в Ернені – найкрасивіша з шибениць Швейцарії, що збереглася, знаходиться в Валі, на пагорбі над с. Ернен. Три кам'яні стовпи висотою 4,2 метри, які з'єднані невисокою стіною. Над стовпами лежать дерев'яні балки, де страчували злодіїв та відьом. Остання страта відбулась в 1764 році [58].

9) Шийонський замок, розташований на березі Женевського озера, – культурна цінність Швейцарії. Його конструкція повторює овальну форму скелястого острова, на якому він побудований. Архітектурний стиль: романський і готика. Замок є комплексом із 25 будівель, споруджених у різний час. Зазвичай він служив в'язницею. З початку XIX ст. і по теперішній час у замку розташований музей. У його експозиції представлена виставка, що ілюструє історію переслідування «відьом» у кантоні Во, який колись був ключовим осередком переслідування чаклунів в Швейцарії [43].

4. Додаткові об'єкти показу:

1) Площа Ринок в Кракові.

2) Магазин езотеричних товарів «Magic jf pirit Der Esoterik-Laden» в Цюриху.

3) Пам'ятний камінь алхіміку та фармацевту Парацельсу біля м. Айнзідельн.

4) Скульптура образу матері з двома дітьми в Парацельс-парку, встановлена в 1941 р. за ініціативи історика мистецтва Лінуса Бірхлера до 400-річчя від дня смерті алхіміка та фармацевта Парацельса [47].

5) Сувенірний магазин бенедиктинського абатства у м. Айнзідельн (мед, чай з травами).

6) Площа Ландсгемайнде в Гларусі.

7) Магазин «La gatta» в Люцерні, де можна придбати натуральну косметику, мазі, трави.

8) Капелльбрюке – найстаріший дерев'яний критий міст в Європі, одна з головних пам'яток Швейцарії та символ міста Люцерн. Загальна довжина 205м. Вхід безкоштовний [16].

9) Чортів міст через річку Ройс (ущелина Шелленен), побудований уперше в 1230-х рр. За легендою створення мосту має зв'язок з Дияволом [44].

10) Озерна набережна в Монтре, має багато скульптур та квіткових інсталяцій, які підсвічуються ввечері. Дент-дю-Міді на горизонті (гірський масив у Швейцарських Альпах) у вечірньому світлі виглядає дуже романтично.

11) Тераса Пфальц у Базелі – це найпопулярніший серед туристів оглядовий майданчик за Базельським собором з панорамним видом на старе місто і річку Рейн. Відкрита 24 години на добу.

Вечірня екскурсія з нічним сторожем у провулках навколо собору Святого Петра передбачає, що нічний сторож – гід розповідає слухачам моторошні історії про страти, катів, відьом, міські пожежі, чуму, також захоплює слухачів анекдотами та цікавою інформацією з історії міста. Проводиться німецькою мовою, кожного першого та останнього вівторка місяця. Місце зустрічі: Лінденхоф, Цюрих. Кількість: 5-40 осіб [69].

5. Протяжність маршруту туру (загальна, на окремих ділянках):

Загальна довжина маршруту: 3723 км.

Довжина ділянок маршруту:

а) місто Львів – місто Краків: 327 км;

б) Краків, аеропорт – Базель, аеропорт: 1050 км;

в) Базель аеропорт – готель «НЕСНТ», місто Цюрих: 103 км;

- г) ресторан «Raclette Factory», місто Цюрих – селище Греніхен (музей відьом, замок Лібегг): 50 км;
- д) селище Греніхен (музей відьом, замок Лібегг) – готель «НЕСНТ», місто Цюрих: 59 км;
- е) готель «НЕСНТ», місто Цюрих – місто Айнзідельн (Парацельс-парк): 46 км;
- ж) ресторан «Baren», місто Айнзідельн – місто Гларус (будівля суду): 53 км;
- з) місто Гларус (площа Ландсгемайнде) – с. Ененда (музей Анни Гельді): 1,1 км;
- і) місто Ененда (музей Анни Гельді) – перевал Клаузен (готель-шале): 40 км;
- й) перевал Клаузен (готель-шале) – селище Альпнахштадт (станція підйому на гору Пілатус): 61 км;
- к) селище Альпнахштадт (станція підйому на гору Пілатус) – вершина гори Пілатус: 4,6 км;
- л) вершина гори Пілатус – станція Крієнс (канатна дорога): 7 км;
- м) станція Крієнс – місто Люцерн (магазин «La gatta») – 3,4 км;
- н) місто Люцерн (магазин «La gatta») – місто Люцерн (Капелльбрюке): 3,5 км;
- о) місто Люцерн (човновий причал) – місто Люцерн (філія магазину «Fasnachts-Bazar Luzern AG»): 1,4 км;
- п) місто Люцерн (філія магазину «Fasnachts-Bazar Luzern AG») – місто Земпах (готель «Gasthaus»): 18,2 км;
- р) місто Земпах (готель «Gasthaus») – переправа через ущелину Шелленен (Чортів міст): 99 км;
- с) переправа через ущелину Шелленен (Чортів міст) – перевал Фурка, громада Обергомс (парковка біля крижаного гроту льдовика Рони): 35 км;
- т) перевал Фурка, громада Обергомс (парковка біля крижаного гроту у льдодовику Рони) – село Ернен (ресторан «Erner Garten»): 42 км;

у) село Ернен (шибениця на північній околиці села) – берег Женевського озера (Шийонський замок): 137 км;

ф) Шийонський замок – місто Монтре (готель «Parc & Lac»): 3 км;

х) місто Монтре (готель «Parc & Lac») – місто Базель (парковка біля Базель Пфальц): 183 км;

ц) місто Базель (парковка біля Базель Пфальц) – аеропорт Базеля: 6,8 км;

ч) аеропорт Базеля – аеропорт Кракова: 1050 км;

ш) аеропорт Кракова – Львів (Центральний автовокзал): 339 км.

Програма перебування міжнародного туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп».

І день «Добрий вечір, Цюрихе!»

1) 0:00 – 01:00 год.

Збір групи м. Львів, знайомство з гідом. Автовокзал «Двірцевий» біля залізничного вокзалу.

2) 01:00 – 08:40 год.

Переїзд рейсовим автобусом Львів-Краків до аеропорту Кракова.

3) 08:40 – 09:00 год.

Розміщення багажу в камері схову.

4) 09:00 – 09:10 год.

Піша прогулянка до зупинки «Краків Аеропорт», автобус №300.

5) 09:10 – 09:33 год.

Переїзд автобусом №300 від зупинки «Краків Аеропорт» до зупинки «Народний музей».

6) 09:33 – 09:55 год.

Піша прогулянка до площі Ринок.

7) 09:55 – 11:27 год.

Прогулянка по площі Ринок, вільний час на відвідування кафе та фотографування.

8) 11:27 – 11:50 год.

Поїздка автобусом №300 до зупинки «Краків Аеропорт».

9) 11:50 – 13:55 год.

Проходження митного та прикордонного контролю, відвідування Duty free за бажанням, вільний час.

10) 13:55 – 15:45 год.

Переліт Краків –Базель. Літак компанії «Wizz air», рейс прямий.

11) 15:45 – 16:30 год.

Кава-брейк, вільний час.

12) 16:30 – 18:10 год.

Трансфер автобусом до готелю в Цюриху.

13) 18:10 – 19:15 год.

Розміщення в готелі «НЕСНТ».

14) 19:15 – 20:15 год.

Вечеря.

15) з 20:15 год.

Вільний час, ночівля.

II день «Таємничий Цюрих: від духів води до нічного сторожа».

1) 07:30 – 08:00 год.

Сніданок.

2) 08:00 – 08:05 год.

Піша прогулянка до озера Цюрих, групове фото «Добрий ранок, Цюриху!»

3) 08:05 – 08:45 год.

Розповідь гіда про духів води, вільний час біля озера.

4) 08:45 – 10:35 год.

Піша прогулянка вздовж річки Ліммат з відвідуванням міських мостів, Ратуші, фотографування.

5) 10:35 – 11:10 год.

Відвідування магазину «Magic jf pirit Der Esoterik-Laden». Купівля магічних та езотеричних товарів.

6) 11:10 – 11:20 год.

Піша прогулянка до собору Гроссмюнстер.

7) 11:20 – 12:20 год.

Відвідування собору Гроссмюнстер. Підйом на одну з веж для панорамного огляду міста.

8) 12:20 – 12:30 год.

Піша прогулянка до ресторану «Raclette Factory».

9) 12:30 – 13:30 год.

Обід у ресторані.

10) 13:30 – 14:30 год.

Трансфер на автобусі до музею відьом в замку Лібегг (селище Греніхен, кантон Ааргау).

11) 14:30 – 16:30 год.

Екскурсія в музеї, фотографування біля замку Лібегг.

12) 16:30 – 17:30 год.

Трансфер до Цюриху в готель «НЕСНТ».

13) 17:30 – 18:30 год.

Вільний час, відпочинок.

14) 18:30 – 20:00 год.

Вечеря, ворожіння на чайному листі. Гід розповідає про різноманітні ворожіння на їжі.

15) 20:00 – 20:30 год.

Піша прогулянка до пагорба Лінденгоф.

16) 20:30 – 21:30 год.

Екскурсія з нічним сторожем.

17) 21:30 – 22:00 год.

Повернення пішки до готелю.

18) З 22:00 год.

Вільний час, ночівля.

III день «Таємниці відьми Анни Гельді й духи Альп».

1) 07:30 – 08:00 год.

Сніданок.

2) 08:00 – 08:40 год.

Трансфер автобусом в Айнзідельн. По дорозі гід розповідає про м. Айнзідельн.

3) 08:40 – 09:00 год.

Прибуття до пам'ятного каменю алхіміку та фармацевту Парацельсу. Фотографування.

4) 09:00 – 09:20 год.

Переїзд у Парацельс-парк в Айнзідельні.

5) 09:20 – 09:40 год.

Піша прогулянка у Парацельс-парку. Фотографування біля скульптури.

6) 09:40 – 10:00 год.

Піша прогулянка до бенедиктинського монастиря Айнзіндельна. Фотографування на Монастирській площі.

7) 10:00 – 12:00 год.

Екскурсія на території монастиря. Відвідування сувенірного магазину при монастирі (шопінг).

8) 12:00 – 12:10 год.

Піша прогулянка до ресторану швейцарської кухні «Baren».

9) 12:10 – 13:30 год.

Обід у ресторані. Вільний час.

10) 13:30 – 14:10 год.

Трансфер автобусом до Гларуса (будівля суду).

11) 14:10 – 14:30 год.

Вшанування пам'яті останньої страченої «відьми» Європи Анни Гельді. Фотографування біля пам'ятного каменю (будівля суду в Гларусі).

12) 14:30 – 14:40 год.

Піша прогулянка до центральної площі (Ландсгемайнде) в Гларусі.

13) 14:40 – 15:20 год.

Вільний час, фотографування міських пейзажів.

14) 15:20 – 15:25 год.

Переїзд автобусом до Ененди.

15) 15:25 – 16:30 год.

Екскурсія в музеї Анни Гельди, огляд експозиції. Фотографування біля музею.

16) 16:30 – 17:30 год.

Трансфер автобусом до готелю-шале «Klausenpass» на перевалі Клаузен.

17) 17:30 – 17:45 год.

Заселення в готелі.

18) 17:45 – 18:15 год.

Піша прогулянка, фотографування заходу сонця, групове фото на фоні Альп - «Золота година в горах».

19) 18:15 – 19:00 год.

Відпочинок.

20) 19:00 – 19:30 год.

Вечеря в ресторані готелю.

21) 19:30 – 21:00 год.

Піша прогулянка до гірського струмка. Розважальна програма «Вечірня розмова з духами гір біля багаття. Легенди пастухів».

22) З 21:00 год.

Вільний час, ночівля.

IV день «Від Пілатуса до таємниць Відьомської вежі».

1) 07:30 – 08:00 год.

Сніданок у ресторані готелю.

2) 08:00 – 09:00 год.

Трансфер в Альпнахштадт (кантон Обвальден).

3) 09:00 – 09:20 год.

Прибуття в Альпнахштадт до станції «Пілатусбан», очікування зубчастого поїзду на гору Пілатус.

4) 09:20 – 09:50 год.

Підйом на зубчастому поїзді на вершину гори Пілатус Кульм.

5) 09:50 – 12:00 год.

Прогулянка панорамною стежкою з оглядовими майданчиками (Oberhaupt, Esel, Tomlishorn) у супроводі гіда, фотографування мальовничих панорам Альп, озера Люцерн. Легенди про Дракона та гірських духів.

6) 12:00 – 12:50 год.

Обід у ресторані «Bellevue» на вершині Пілатус Кульм. Вільний час.

7) 12:50 – 13:30 год.

Спуск на гірському підйомнику «Політ Дракона» до м. Крієнц (через проміжну станцію Фрекмюнтегг).

8) 13:30 – 13:45 год.

Трансфер автобусом до Люцерну (магазин «La gatta»).

9) 13:45-14:10 год.

Шопінг в магазині «La gatta». Знайомство з господинею Луїзою Фельман, яка позиціонує себе як «захоплена відьма диких рослин». «Мітли – моя велика пристрасть!» [67].

10) 14:10 – 14:30 год.

Пішохідна прогулянка до Капелльбрюке, фотографування, відвідування сувенірної лавки.

11) 14:30 – 14:45 год.

Піша прогулянка до човнового причалу. Посадка на катер.

12) 14:45 – 15:45 год.

Оглядова водна екскурсія по Люцернському озеру.

13) 15:45 – 16:30 год.

Трансфер автобусом до філії магазину «Fasnachts-Bazar Luzern AG». Вибір в оренду відьомських костюмів та аксесуарів (цінова політика від 20-40 франків).

14) 16:30 – 17:00 год.

Трансфер до м. Земпах (готель «Gasthaus»).

15) 17:00 – 19:00 год.

Відпочинок, підготовка до «відьомської» вечірки.

16) 19:00 – 19:30 год.

Вечеря.

17) 19:30 – 20:00 год.

Піша прогулянка до вежі Відьом через історичний центр міста.

18) 20:00 – 21:50 год.

«Відьомська» вечірка з напоями, майстер-клас з виготовлення «чаклунського» зілля.

19) 21:50 – 22:00 год.

Піша прогулянка від вежі Відьом до готелю.

20) З 22:00 год.

Вільний час, ночівля.

V день «Альпійський день: крига, легенди й замок».

1) 07:30 – 08:00 год.

Сніданок у ресторані готелю.

2) 08:00 – 08:30 год.

Переїзд автобусом до м. Люцерн (філія магазину «Fasnachts-Bazar Luzern AG»). Повернення орендованих костюмів та аксесуарів.

3) 08:30 – 09:50 год.

Трансфер автобусом до Чортова моста через р. Ройс (ущелина Шелленен).

4) 09:50 – 10:20 год.

Екскурсія на Чортів міст, розповідь гіда про історію моста, легенду про диявола. Фотографування.

5) 10:20 – 11:00 год.

Переїзд до перевалу Фурка. Парковка перед Крижаним гротом у льодовику Рона.

6) 11:00 – 11:15 год.

Піша прогулянка облаштованою стежкою до Крижаного гроту.

7) 11:15 – 12:00 год.

Вхід до Крижаного гроту. Піша прогулянка через увесь крижаний тунель (можливість побачити дивовижні блакитні стіни льодовика зсередини), розповідь гіда про духів льоду. Фотографування, групове фото «Духи льоду» біля входу до гроту.

8) 12:00 – 12:10 год.

Піша прогулянка облаштованою стежкою до автобуса.

9) 12:10 – 13:00 год.

Трансфер автобусом до Ернена (ресторан «Erner Garten»).

10) 13:00 – 13:30 год.

Обід у ресторані.

11) 13:30 – 14:15 год.

Піша екскурсія до пагорба Galgenhügel («пагорб Шибениці») над Ерненом. Розповідь гіда про історію цього енергетичного місця, де страчували відьом кантону «Во». Фотографування.

12) 14:15 – 16:00 год.

Трансфер автобусом до Шийонського замку.

13) 16:00 – 17:30 год.

Екскурсія в Шийонському замку.

14) 17:30 – 18:00 год.

Вільний час (відвідування кафе «Бирон» в замку за бажанням). Фотографування.

17) 18:00 – 18:10 год.

Трансфер автобусом до міста Монтре (готель «Parc & Lac»).

18) 18:10 – 19:00 год.

Прибуття до готелю «Parc & Lac» на набережній Женевського озера. Поселення, відпочинок.

19) 19:00 – 20:00 год.

Вечеря в ресторані італійської кухні «Pizzeria Au Parc» у готелі. Гід розповідає про «Звану вечерю» Джуді Чікаго, роздає учасникам туру

календарі на 2026 рік з купоном на знижку 3% на наступний «чаклунський» тур у Європі.

20) 20:00 – 22:00 год.

Піша прогулянка по набережній Монтре. У вільний час можливо сфотографуватися біля пам'ятника Фреді Мерк'юрі, відвідати кафе, бари (за бажанням)

21) З 22:00 год.

Повернення до готелю, ночівля.

VI та VII дні «Прощання з Базельськими відьмами».

1) 08:00 – 08:30 год.

Сніданок.

2) 08:30 – 11:00 год.

Виселення з готелю. Трансфер автобусом до м. Базель (парковка біля оглядового майданчика «Пфальц»).

3) 11:00 – 12:00 год.

Піша прогулянка набережною Рейна до Середнього мосту, фотографування. Групове фото біля меморіальної дошки на честь страчених базельських відьом (Середній міст).

3) 12:00 – 14:00 год.

Вільний час. Кава-брейк.

4) 14:00 – 16:20 год.

Переїзд автобусом в Євроаеропорту (Базель), проходження контролю, посадка на літак.

5) 16:20 – 18:05 год.

Авіапереліт Базель – Краків.

6) 18:05 – 20:00 год.

Кава-брейк, посадка на рейсовий автобус «Краків – Львів».

7) 20:00 – 06:00 год.

Переїзд рейсовим автобусом з аеропорту Кракова до Львова (Автовокзал «Двірцевий»).

Розроблені маршрут та програма туру є оптимальними та збалансованими, максимально враховують ресурсні, інфраструктурні та сервісні можливості обраних туристичних дестинацій, спроектований тур дозволяє повною мірою реалізувати наявний туристський інтерес до «чаклунської» проблематики.

3.3. Розрахунок вартості туру.

Кожен новий туристичний продукт, який виробляють фірми-туроператори, створюється з метою одержання прибутку. При цьому головним завданням є оптимізація витрат, тобто зменшення собівартості туру при збереженні якості послуг.

Головні чинники, які мають вплив на вартість туру: транспортні витрати (вид транспорту, протяжність та тривалість маршруту, клас квитків, ціна на паливні матеріали), проживання (категорія готелю, його розташування, тип номеру), харчування (чи включене у вартість туру, його тип, рівень ресторану, місцеві ціни), програма туру (кількість екскурсій, використання гідів, плата за вхід до музеїв, замків, майстер-класи), сезонність і попит, коливання валютного курсу, податки, туристичні внески, страхування, візові витрати, формат туру, додаткові послуги, наявність знижок, акцій.

Чим більше рівень комфорту, вище клас обслуговування, ширше асортимент включених послуг, наявний сезонний попит, тим дорожчим є тур. Для зниження загальної вартості туру необхідні оптимізація маршруту, раннє бронювання послуг, групова поїздка. Всі ці умови виконані при складанні туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп». У зв'язку з постійним коливанням валютного курсу гривні до швейцарського франку, розрахунок вартості туру зроблено наприкінці вересня 2025 р. (1 швейцарський франк (CHF) дорівнює 51,40 грн., 1 євро (EUR) дорівнює 48,40 грн.).

Витрати, які включені до туру «Магія Швейцарії : легенди, чаклунство й духи Альп»:

- квитки на рейсовий автобус Львів – Краків аеропорт та Краків аеропорт – Львів (компанія «Pavluks trans») на 1 особу – 1350 грн. та 1100 грн. відповідно;

- авіаквитки Краків – Базель та Базель – Краків (лоукостер Wizz air) на 1 особу – 35,84 CHF (1842,18 грн.) та 35,37 CHF (1818 грн.) відповідно;

- оренда комфортабельного автобусу Mercedes на 18 місць з аеропорта Базель до Цюриху (трансфер) – 245 CHF (12593 грн.).

- оренда комфортабельних автобусів Mercedes на 18 місць по містам в Швейцарії згідно програми туру – 7 євро/км +70 євро за 1 годину очікування.

- оренда комфортабельного автобусу Mercedes на 18 місць в Базелі 4 години – 438 CHF (22513,20 грн.).

- підйом на зубчастому поїзді з с. Альпнахштадт на гору Пілатус Кульм і спуск канатною дорогою – 80 CHF (4112 грн.).

- послуги розміщення: готель «НЕСНТ» в Цюриху (оренда восьми двомісних номерів на дві доби без сніданку), вартість номеру – 133,47 CHF за добу; готель-шале «Klausenpass» на перевалі Клаузен, вартість двомісного номеру за добу – 220 CHF (разом зі сніданком, який включає місцеві сири, м'ясні продукти та інші страви шведського столу); готель «Gasthaus» в м. Земпах, вартість двомісного номеру за добу без сніданку – 160 CHF (8224 грн.); готель «Parc & Lac» у Монтре, вартість двомісного номеру за добу без сніданку – 160 CHF (8224 грн.).

- оренда приміщення в вежі Відьом в Земпаху – 250 CHF (12850 грн.).

- екскурсія з нічним сторожем в Цюриху на 1 особу – 15 CHF (771 грн.).

- екскурсія в музеї відьом в замку Лібегт на 1 особу – 15 CHF (771 грн.).

- екскурсія в музеї Анни Гельді на 1 особу – 10 CHF (514 грн.).

- водна оглядова екскурсія катером по Люцернському озеру на 1 особу – 35 CHF (1799 грн.).

- вартість входу в крижаний грот льодовика Рона на 1 особу – 8 CHF (411,20 грн.).

- екскурсія в Шийонському замку на 1 особу – 13,5 CHF (693,90 грн.).

- послуги гіда-екскурсовода: 9600 грн./день з екскурсіями, 2000 грн./день керування групою в перший і шостий день, 800 грн. в автобусі Краків – Львів.

Додаткові екскурсії за бажанням в Айнзідельнському абатстві:

- екскурсія до бібліотеки на 1 особу – 20 CHF;
- або групова з гідом 160 CHF на групу до 20 осіб.

Ціна туру в розрахунку на одного туриста розраховується за формулою:

$$Ц = (Вп + П) / Чт$$

Де Ц – ціна туру в розрахунку на одного туриста, гривень;

Вп – вартість послуг та сувенірів, які входять до туру, гривень;

П – прибуток (маржа) організаторів туру, гривень;

Чт – чисельність туристів у групі, осіб.

Розраховуємо ціну проектованого туру на одну особу за даною формулою: $Ц = (923772 + 92377,2) / 16 = 63509,33$ грн.

Таблиця 2

Вартість послуг

<i>Послуги</i>	<i>Вартість на одну особу/грн.</i>
Квитки на рейсовий автобус	2450
Авіаквитки	3660,18
Оренда автобусів	18311,98
Квиток на підйом і спуск з гори	4112
Розміщення (5 ночівель) +1 сніданок	20738,36
Оренда приміщення	803,13
Вартість екскурсій	4548,90
Вхід у крижаний грот	411,20
Послуги гіда-екскурсовода	2700
Вартість послуг:	57735,75
Прибуток організаторів туру – 10 %	5773,58
Ціна туру (з розрахунку групи в 16 осіб):	63509,33

Ціна туру на одну особу складає 63509,33 грн., але знаходиться в динамічному зв'язку з обмінним курсом валюти (має тенденцію до зростання). Не входять у вартість туру: послуги харчування (крім одного сніданку), особисте медичне страхування, індивідуальні витрати, покупки, придбання сувенірів.

Ставка оподаткування та сума податку будуть залежати від системи оподаткування, яку оберуть учасники відносин, котрі виникають при здійсненні туристичної діяльності.

Таким чином, у процесі проєктування туру була обрана одна з найбільш привабливих туристичних destinations для складання «чаклунського» туру, відібрані багато мальовничих та унікальних об'єктів показу для створення оптимального маршруту подорожі та насиченої цікавої програми згідно «чаклунської» тематики, що максимально задовольнить потреби найвибагливішого туриста, який стане його учасником і не пожалкує про витрачені кошти. Цей тур економічно обґрунтований та готовий до реалізації та просування в туристичній індустрії.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети та визначених завдань можливо зробити такі висновки:

1. «Чаклунський» (witchcraft) туризм на даний час сепарувався від «темного» туризму та є гармонічним поєднанням рис культурно-пізнавального, містичного, паломницького туризму. Це нішевий вид туризму, який має свою специфіку та мотиваційні аспекти. Ще він має такий підвид як «відьомський», в котрому яскраво виражений гендерний напрям з феміністським відтінком, що доказано дослідженнями зарубіжних вчених, зокрема Копенгагенської бізнес-школи. Фольклор та містичні переживання є базисом «чаклунського» туризму та відіграють значну роль в його розвитку.

2. Розглянувши специфіку цільової аудиторії туристичного продукту у сфері «чаклунського» (witchcraft) туризму, встановлено, що споживачами даного продукту будуть люди різної вікової категорії, здебільшого жінки, з середнім та вище середнього рівня доходом, з вищою та середньою спеціальною освітою, які належать до різних професій, особливо творчих професій, на професійному рівні займається езотерикою, окультизмом, але їх всіх поєднує жага пізнання таємниць нашого Всесвіту, бажання отримати справжні емоції та унікальний досвід під час подорожей. Їх мета – внутрішня трансформація, саморозвиток, їх характеру притаманний романтизм й тяжіння до адреналінових відчуттів, постійний пошук нових вражень.

3. Ресурсна база «чаклунського» туризму різноманітна, має багато туристичних об'єктів та подій для показу в різних куточках світу. Завдяки сумним сторінкам «полювання на відьом» в історії Європи створена потужна база для «відьомського» туризму в Західній Європі. На цьому тлі виникають етичні питання використання туристичних об'єктів на «відьомську» тематику.

4. Під час організації «чаклунських» турів необхідно враховувати їх специфіку, яка може проявлятися в ускладненій доступності та небезпеці

деяких локацій, виникненню небезпечних ситуацій під час проведення ритуалів, обрядів, при взаємодії з шаманами, відьмаками-практиками, місцевим населенням у віддалених куточках світу.

Транспорт, засоби розміщення та харчування повинні приймати сучасні виклики «чаклунського» туризму, оздоблювати інтер'єр, готувати меню, створювати атмосферу згідно «чаклунської», «відьомської» тематики для залучення туристів.

Для якісного проведення «чаклунських» турів важлива висока професійна підготовка гідів-екскурсоводів, які повинні мати глибокі знання місцевих легенд, історії релігії, фольклору, вміло використовувати артистичні здібності. Значну роль під час проведення «чаклунських» турів має театралізація, проведення майстер-класів.

Наразі актуальна цифровізація просування туристичного продукту, створеного в сфері «чаклунського» туризму, зокрема створення цільових сторінок на сайтах туристичних фірм.

5.Запропонований автором роботи проєкт туру «Магія Швейцарії: легенди, чаклунство й духи Альп» завдяки унікальній тематиці, яка поєднала відвідування «відьомських» місць з містикою, історією та культурою Швейцарії, має рідкісний формат на туристичному ринку. Глибока культурна програма, високий рівень емоційного досвіду учасників туру, зручна логістика, баланс між різноманітними активностями та відпочинком робить його достатньо привабливим для споживачів. Але висока загальна вартість туру робить його недоступним для людей з доходом нижче середнього рівня. Крім того, учасниками цього туру є обмежена цільова аудиторія.

Загалом запропонований тур, на нашу думку, має високий потенціал та конкурентоздатність на ринку авторських турів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторський тур "Нова я" – жіночий ретрит у Карпатах. URL: <https://author-tour.com.ua/ua/tour/details/avtorskiy-tur-nova-ya-zhinochiy-retrit-v-karpatah#%D0%A6%D1%96%D0%BD%D0%B8>
2. Божко Л. Д. Віртуальна культура в епоху постмодерну: туристські практики. *Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. №4. С. 11-15.
3. Бостон: Суди над відьмами в Салемі та пішохідна екскурсія поромом або поїздом. URL: https://www.getyourguide.com/boston-l260/boston-salem-nachovni-sudi-nad-vid-mami-ta-pishokhidna-ekskursiia-t453730/?ranking_uuid=d9bc693b-f3a8-4e51-ac8b-44a40239a087
4. Боттон А. Мистецтво подорожі. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 208 с.
5. Вечірня екскурсія в Кам'янецькій фортеці. URL: <https://ekotur.com.ua/packages/polyuvannya-na-v-dom/>
6. Відьмин Котел. Крамниця практичної магії № 1 в Україні. URL: https://www.skuld.com.ua/uk/about_us
7. Екскурсії «Привиди Салема: відьма та злі шепоти». URL: <https://www.getyourguide.com/uk-ua/salem-l896/salem-1-godinna-ekskursiia-do-prividiv-t336191/>
8. Євдокімова М. Історичний аналіз жіночої злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №3. С.140-142.
9. Закон України «Про туризм» від 15.09.2020 № 1076-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Залізниця з найбільшим нахилом у світі: Пілатусбан – шедевр швейцарських Альп. 2025. URL: <https://izum.ua/zaliznyczya-z-najbilshym-nahylom-u-sviti-pilatusban-shedevr-shvejczarskyh-alp/>

11. Злі відьми існують: у цьому досі переконано 40 відсотків людей. URL: <https://tsn.ua/tsikavinki/zli-vidmi-isnuyut-u-comu-dosi-perekonano-40-vidsotkiv-lyudey-2210548.html>
12. Кудінова І.П., Артеменко А.О. Комунікації у процесах обслуговування в туризмі. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2019. №1. С. 60-64. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/03dedffa-8025-4315-93f4-af35951eeda1/content>
13. Матвійчук Л. Ю. Теоретичні основи типології та специфіки туристичних ресурсів. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №1(5). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/matvijchuk2.htm
14. Менеджмент туристичної індустрії: підручник: у 3 ч. Авт. кол.: В. П. Руденко, В. Я. Вацеба, В. Н. Підгірна, М. В. Цепенда та ін. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 504 с.
15. Миронов Ю.Б. Маркетинг в туризмі. URL: https://tourlib.net/books_ukr/mark_tur06.htm
16. Міст у Люцерні Капельбрюкке. URL: <https://ua.mashapasha.com/europe/luzern/kapellbrucke/>
17. Музей гуцульської магії URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/vh/verkhovyna/museums/>
18. Музей мольфарства URL: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/274_muzey-molfarstva
19. Найкращі місця Європи, де панують Відьми, туристичні напрямки, присвячені відьмам. URL: <https://www.thetravelbuglife.com/witchy-places-in-europe/>
20. Паламаренко О.П. Безпека туристичних подорожей як умова їх організації та здійснення. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 30-31 жовтня 2019 р.). Умань: Візаві, 2019. С. 297-298. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/palamarenko2.htm

21. Пилипчук М. Грильоване серце та відьомські зілля в ресторані VATRA: страви за мотивами фільму "Конотопська відьма". URL: <https://tykyiv.com/food/grilovane-sertse-ta-vidomski-zillia-v-restorani-vatra-stravi-za-motivami-filmu-konotopska-vidma/>
22. Поворознюк І. М., Нещадим Л. М. Перспективи розвитку глемпінгу для регіональної індустрії гостинності. *Економіка та суспільство*. Вип. 37. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-13>
23. Подорожі під час війни: яких правил безпеки варто дотримуватись. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/podorozhi-pid-chas-viyni-yakih-pravil-bezpeki-varto-dotrimuvatis>
24. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Академвидав, 2003. 576 с.
25. Салем: досвід фотостудії Fantasy Studio. URL: getyourguide.com/salem-l896/salem-fotosesiia-v-studiyi-fantasy-costume-t662646/
26. Салем, Массачусетс: пішохідна екскурсія з історією та привидами. URL: https://www.getyourguide.com/uk-ua/salem-l896/salem-ma-history-hauntings-guided-walking-tour-t595790/?ranking_uuid=35492daa-be30-4c61-b81a-ec9fbeedd6cb
27. Сардак С. Е., Таран С. В. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. С. 27-34. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/5.pdf
28. Сейлем, Массачусетс: екскурсія «Судові процеси над відьмами 1692 року». URL: https://www.getyourguide.com/uk-ua/salem-l896/salem-massachusetts-1692-witchcraft-trials-walk-t238257/?ranking_uuid=3a8a50f6-f016-48bf-a973-a809b57675f2
29. Сейлем: Путівка по барах з привидами. URL: https://www.getyourguide.com/uk-ua/salem-l896/salem-boos-and-brews-haunted-pub-crawl-t407340/?ranking_uuid=44a79729-c645-41aa-a008-8f3cc3b01a31

30. Смочко Н. М. Тематичні парки світу як інноваційні елементи формування якісної моделі територіальних рекреаційних систем. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія*. 2015. Вип. 27. №1-2. С. 114-120. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/82c457ae-16bc-4155-b82b-8680446280bb/content>
31. Таверна «Чарівні зілля». URL: <https://www.departmentofmagic.com/potions>
32. Трегубов О. С. Формування інфраструктури туризму як умова вдосконалення діяльності підприємств туристичної сфери. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/tregubov.htm
33. Туристичне страхування онлайн. URL: <https://hotline.finance.ua/insurance-travel>
34. Туристичне страхування 2025: чому українці більше не ризикують подорожувати без полісу. URL: <https://uniqua.ua/blog/turystychne-strakhuvannia-2025-chomu-ukrayintsi-bilshe-ne-ryzykuiut-podorozuvaty-bez-polisu/>
35. У самому серці Закарпаття є коридор смерті і криниця з дияволом: де це місце і як виглядає. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/u-samomu-serci-zakarpattya-ie-koridor-smerti-i-krinicya-z-diyavolom-de-ce-misce-i-yak-viglyadaie-foto_346434.html
36. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. К. : Абрис, 2002. 742 с.
37. Фрусевич Є. Слуги диявола: як всі ісландські відьми виявилися чоловіками і чому їх не спалювали на вогнищі. URL: <https://history.znaj.ua/203741-slugi-diyavola-yak-vsi-islandski-vidmi-viyavilisya-cholovikami-i-chomu-jih-ne-spalyuvali-na-vognishchi>.
38. Шварц К. У Бельгії вибачаться за спалення останньої «відьми» у 1590 році. URL: <https://www.unian.ua/world/spalennya-vidmi-u-belgiji-vibachatsya-za-spalennya-ostannoji-vidmi-v-1590-roci-novini-svitu-11287139.html>

39. Шильнікова З.М., Дульцева І.І., Матушкіна М.В. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №22. С. 586-591. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/112.pdf>
40. Що таке CRM? URL: <https://www.creatio.com/ua/crm/what-is-crm>
41. Anna Göldi Museum. URL: <https://glarnerland.ch/en/map/detail/anna-goldi-museum-6dbf1f44-14e2-4a21-a87a-505e77d55f3e.html>
42. Chicago J. The Dinner Party: From Creation to Preservation. London : Merrell, 2007. 288 p.
43. Chillon Castle Foundation. URL: <https://www.chillon.ch/en/visit/>
44. Die Teufelsbrücke in der Schöllenschlucht. URL: <https://www.bergwelten.com/a/die-teufelsbruecke-in-der-schoellenenschlucht>
45. Eisgrotte im Rhonegletscher. URL: <https://www.valais.ch/de/erleben/aktivitaeten/naturschauplaetze/geologische-staetten/eisgrotte-im-rhonegletscher>
46. Evaneos. URL: <https://www.welcometothejungle.com/en/companies/evaneos>
47. Gantenbein U. L. Die Geschichte der Schweizerischen Paracelsus-Gesellschaft. *Salzburger Beiträge zur Paracelsusforschung*, 33 (1999), S. 8-109.
48. Gardiner K. A Timely Remembrance for Witch Hunts of the Past by Louise Bourgeois and Peter Zumthor. *Hyperallergic*. 2018. URL: <https://hyperallergic.com/466257/a-timely-remembrance-for-witch-hunts-of-the-past-by-louise-bourgeois-and-peter-zumthor/>
49. Geschichte und Wissenswertes. Fasnachts-Comité Basel. URL: <https://www.fasnachts-comite.ch/de/basler-fasnacht/geschichte-und-wissenswertes>
50. Guío D. «Brujitas / Witches»: Mobility in magical places. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/brujitas-witches-mobility-magical-places-david-gu%C3%ADo>
51. Gunnarsdóttir G., Jóhannesson G. T. Weaving with witchcraft: Tourism and entrepreneurship in Strandir, Iceland. 2014. URL:

- https://www.researchgate.net/publication/286814801_Weaving_with_witchcraft_Tourism_and_entrepreneurship_in_Strandir_Iceland.
52. Hexenabfahrt. URL: <https://www.myswitzerland.com/de-de/erlebnisse/hexenabfahrt/>
 53. Hexenmuseum. Schweiz-Schloss Liebeg-Granichen AG. URL: <https://www.hexenmuseum.ch/>
 54. Hexenturm. URL: <https://www.sempach.ch/sehenswuerdigkeiten/10902>
 55. How does Viator work (for Tour Operators, Agents&Travellers). URL: <https://www.bokun.io/how-does-viator-work>
 56. Ibsen K., Papadopoulou E. D. Dark tourism experiences: The case of witch tourism. An exploratory study on how co-creation and authenticity take place in dark tourism spaces, with a specific focus on gender dimensions. Copenhagen: Copenhagen Business School, 2021. 100 p. Master's Thesis (MSc in Economics and Business Administration – Brand and Communications Management). URL: https://research-api.cbs.dk/ws/portalfiles/portal/68332386/1100756_Master_Thesis_2021.pdf
 57. Ivakhiv A. The Resurgence of Magical Religion As a Response to the Crisis of Modernity: A Post-modern Depth Psychological Perspective. *From Magical Religion and Modern Witchcraft* / Ed. by J. R. Levis. Albany, NY: SUNY Press, 1996. P. 237-265.
 58. Kalbermatter H. Galgen von Ernen. URL: https://horstkalbermatter-wordpress-com.translate.goog/2015/06/18/galgen-von-ernen/?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
 59. Kenneth P. Minkema & Phillip D. Davis. Witchcraft Accusations in Comparative Contexts: The Early Modern European Witch-hunts and Alleged Child Witches in the Democratic Republic of Congo. *On Knowing Humanity Journal* 4(1), January 2020. P. 95-98. URL: https://www.researchgate.net/publication/338959190_14_Witchcraft_Accusations_in_Comparative_Contexts_The_Early_Modern_European_Witch-hunts_and_Alleged_Child_Witches_in_the_Democratic_Republic_of_Congo/

60. Korstanje M. E. Detaching the elementary forms of Dark Tourism. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2011. Vol. 22. №3. P. 424-427.
61. Las brujas de Trasmoz. URL: https://mimundoenunamaleta-com.translate.google.com/translate?_x_tr_sl=es&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc
62. Legends of Mount Pilatus. *American Alpine Journal*, 1949. URL: <https://publications.americanalpineclub.org/articles/12194928200>
63. Mossberg L. A marketing approach to the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2007. Vol. 7. №1. P. 59-74.
64. Museum of Witchcraft and Magic. URL: <https://museumofwitchcraftandmagic.co.uk/>
65. Neuigkeiten aus dem Kloster Einsiedeln. URL: <https://www.kloster-einsiedeln.ch>
66. Pottertrail — Free Public tours. URL: <https://pottertrail.com/public-tours>
67. Rezensionen über La gatta. (Bekleidungsgeschäft) in Luzern (Luzern). URL: <https://lozart.ch/bekleidungsgeschäft/luzern/boutique-la-gatta/>
68. Speakman M. Witchcraft tourism in Catemaco, Mexico: a liquid modernity perspective. *Tourism & Heritage Journal*. Vol. 6. 2024. P. 34-58. URL: <https://revistes.ub.edu/index.php/tourismheritage/article/view/46493>
69. Stadtführung mit dem Nachtwächter Zürich. URL: <https://www.zuerich.com/de/touren-ausfluege/stadtfuehrung-mit-dem-nachtwaechter>
70. Sterzbach J. Hexenjagd: Als ganz Europa auf Würzburg und Zell schaute. 2019. URL: mainpost.de/regional/wuerzburg/hexenjagd-als-ganz-europa-auf-wuerzburg-und-zell-schaute-art-10274192
71. The Witchery – пещеран (Edinburgh). URL: <https://www.thewitchery.com/dine/>

72. Tourist tour of the Napa Witch of Prats de Lluçanès. URL: https://www.cooltur.org/en/tourist-tour-of-the-napa-witch-in-prats-de-llucanes/#Tourist_tour_of_the_Napa_Witch_of_Prats_de_Llucanes
73. Tourist tour of Witchcraft in Caldes de Montbui. URL: <https://www.cooltur.org/en/tourist-tour-of-witchcraft-in-caldes-de-montbui/>
74. Weidmann S. Conjuring history: Presenting the Salem witch trials to visitors. *Journal of American Culture*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1111/jacc.13588>
75. Zvissler L. 'I am That Very Witch y Witch': On The Witch, F ': On The Witch, Feminism, and Not Sur eminism, and Not Surviving Patriarchy. *Journal of Religion & Film*. Vol. 22, Iss. 3, Article 6. URL: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2012&context=jrf>

ДОДАТОК А

**ПРИКЛАДИ АТРАКТИВНИХ ОБ'ЄКТІВ
«ЧАКЛУНСЬКОГО» ТУРИЗМУ**

<i>Частина світу</i>	<i>Країна (місто)</i>	<i>Вид об'єкту</i>	<i>Характеристика об'єкту</i>
Азія	Філіппіни, острів Сікіхор,	Місце сили, фестиваль	Місце проживання чаклунів, відьом і хілерів (цілителів).
Америка	США, м. Салем	«Відьмін дім»	Усередині розташований музей, присвячений судовому процесу над відьмами 1692 р., будівля є пам'яткою архітектури XVII ст.
Америка	США, м. Салем	Святкування Геловіну в Салемі	Салем називають» столицею світового Геловіну»
Америка	США, м. Новий Орлеан, французький квартал	Історичний музей вуду,	Заснований у 1972 р. Шарлем Масікотом Гандольфо. Має колекцію артефактів, віттарів та виставок.
Америка	США, м. Новий Орлеан	Кладовище Сент-Луїс	Могила Марі Лаво – жриці вуду. Місце паломництва.
Америка	США, м. Нью-Йорк	Меморіал жертвам Салемського процесу в будівлі хмарочосу Вулворт	Скульптури відьом меморіалу виконані із бронзи.
Америка	США, м. Нью-Йорк	Бруклінський музей, Поверх спадщини	Масштабна феміністська композиція Джуді Чикаго, що є єдиним об'єктом з інсталяцією «Звана вечерея». Він складається з 2300 плиток, серед яких 25 присвячені жінкам, які були безвинно засуджені за чаклунство.
Америка	Мексика, м. Катемако	«Земля чаклунів» - центр чаклунства. Міжнародний	Щорічно в березні. Практика білої та чорної магії.

		Конгрес чаклунства	
Америка	Куба, м. Лас-Тунас	Міжнародний фестиваль магії «Анфора»	Проводиться щорічно в листопаді протягом 5 днів. Започатковано в 1992 році. Наявні змагання з магії.
Америка	Бразилія, м. Флоріанополіс	«Острів магії». Велетенські камені на пляжі Ітагуасу	Це місце, пов'язане з легендою про свято відьом. Вважалося найкрасивішим місцем на Землі.
Америка	Перу, м. Ліма	Ринок відьом у підвалі станції Гамарра.	Продаж артефактів всіх видів з обіцянкою, що вони є терапевтичними, включаючи цілий арсенал зміїного жиру, жаб'ячих кишок і ембріонів лам.
Америка	Болівія, м. Ла-Пас	Ринок відьом	Можна придбати лікарські трави, амулети, статуетки з традиційною символікою, також засушених дитинчат і зародків лам.
Африка	Того, м. Ломе	Магічний ринок Акодессева	Фетишистський асортимент: черепи великої рогатої худоби, висушені голови мавп, буйволів і леопардів, чаклунські трави.
Європа	Шотландія, м. Единбург	Калтон-Хілл язичницький фестиваль вогню Бельтайн.	Святкують в ніч на 1 травня.
Європа	Шотландія, м. Единбург	Трон Артура, королівський парк Холіруд	Пагорб висотою 251 м, має зв'язок з чаклунством.
Європа	Шотландія, м. Единбург	Музей Магії, Ворожіння та Відьомства.	Має колекцію окультних артефактів, розповідають загадкові історії магії та відьомства.
Європа	Шотландія, м. Единбург	Колодязь Відьом	Місце пам'яті жінкам, яких страшили за чаклунство в місті в період з XV по XVIII століття.
Європа	Шотландія,	Еспланада	Місце, де багато відьом було

	м. Единбург	Единбурзького замку, бронзовий фонтан	спалено на багатті.
Європа	Шотландія, м. Единбург	Кладовище Грейфрайарс Киркьярд.	Могили відьом.
Європа	Швеція, м. Ескільстуна	Міський музей	Вшанування пам'яті останньої страченої в Швеції жінки в 1704 р. за чаклунство – Ганни Ерсдоттер, відомої як «Сопаккан»
Європа	Швеція, м. Торсокер	Меморіальний камінь на горі.	Місце страти 1 червня 1675 року 65 жінок, 2 чоловіків та 4 хлопців, звинувачених у чаклунстві.
Європа	Швеція, м. Стокгольм	Шведський історичний музей	Виставка «Відьми» (5 грудня 2024 року – 11 травня 2025 року). Інформація, що стосується судових процесів над відьмами в Швеції з 1668 по 1676 роки, викладена за допомогою декорацій, зображень та відеороликів.
Європа	Швеція, село Престмон	Музей відьом	Мас артефакти, історичні документи, розповідають історії про сумнозвісні полювання на відьом, місцеві легенди та місце відьом у шведській культурі.
Європа	Україна, м. Верховина	Музей гуцульської магії	Експозиція створена для презентації місцевих традицій та діяльності гуцульських чародіїв — мольфарів, знахарів тощо.
Європа	Україна, м. Яремче	Музей мольфарства	В експозиції музею є найцікавіші експонати, які використовувались у мольфарській магії. Можна дізнатись про історію мольфарства в Україні.

Європа	Франція, м. Париж	Музей магії	Відкритий для відвідувачів з 1993 р. Містить колекцію предметів, пов'язаних з мистецтвом ілюзії.
Європа	Ісландія, село Хоульмавік, регіон Страндір	Музей ісландського чаклунства і чорної магії	Заснований у 2000 році. Серед експонатів музею є книги заклинань, скелети в плащах, руни і штани чаклуна з людської шкіри.
Європа	Англія, поблизу м. Солсбері (графство Уїлтшир)	Стоунхендж, місце сили	Археологічний об'єкт епохи неоліту.
Європа	Англія, м. Боскасл (графство Корнуолл)	Музей чаклунства	Найбільший чаклунський музей у світі.
Європа	Ірландія, графство Міт, на північний захід від Дубліна	Гора Відьми, офіційна назва Лохкрю	Місце з гробницями, що датуються 3200 р. до н. е., з гігантською купою каменів у формі піраміди, побудованою людьми. За легендою пам'ятники Лохкрю були створені відьмою, яка, пролітаючи тут, кидала камені зі свого фартуха.
Європа	Швеція	Острів Бла, Юнгфрун	За легендою місце розташування Блокули, острова, де відьми начебто змовлялися з Дияволом.
Європа	Іспанія	Печери Сугаррамурді	Ходи язичників стали причиною проведення найгучнішого суду над відьмами в історії.
Європа	Шотландія Оркнейські о-ви	Кам'яна табличка	Вшановує пам'ять 80 людей, убитих у Геллоу Ха'.
Європа	Німеччина, регіон Гарц	Гора Броккен	Місце шабашу відьом, відоме з XVI століття.
Європа	Італія, м. Тріора	Місто відьом: музей, скульптури	У XVI столітті місцевих мешканок почали повально звинувачувати в

		відьом.	чаклунстві після того, як на Тріюру обрушилися неврожай і голод.
Європа	Швейцарія, м. Люцерн, м. Базель	Карнавал Фастнахт	Щорічно, точної дати у карнавалу немає, орієнтиром служить католицьке свято Марді Грасс, що припадає на першу неділю після першої весняної повені..
Європа	Іспанія, провінція Таррагона	Міжнародний фестиваль магії «Teatre Magic»	З 5 по 26 квітня 2025 року презентували найкращі спектаклі магії та ілюзійонізму. Подія організована фокусником Жераром.
Європа	Литва, на Куршській косі, неподалік від Юодкранте.	Пагорб відьом	На ній розташовано безліч дерев'яних скульптур, що зображують відьму Нерінгу та інших істот з місцевих легенд.
Європа	Італія, центральна частина	Могили відьом на місці зруйнованої церкви	Поховання датовано приблизно початком XIII століття.
Європа	Польща, м. Бохня	Могили відьом на території середньовічного ринку	Археологи ідентифікували два обвуглених жіночих скелети. В 1679 році тут були спалені живцем три жінки — Регіна Вежбіцька, Марина Мазуркова і Боруціна.
Європа	Польща, селище Пень	Могила відьми	Поховання 17 століття з останками жінки, на шию якої був надітий серп, а на великому пальці лівої ноги – висячий замок.
Європа	Великобританія, м. Престон, графство Ланкшир	Могила відьми (у церкві Святої Анни)	Надгробок є великим валуном. На табличці зазначено, що це могила відьми, вибита дата поховання — 1705 рік. Мег Шелтон – остання страчена відьма в Англії.

Джерело інформації: складено автором за матеріалами інтернет-джерел.

ДОДАТОК Б

РЕЦЕПТ ПРИГОТУВАННЯ ЗАКУСКИ «ВІДЬОМСЬКІ КАПЕЛЮХИ»

Інгредієнти для приготування:

- 200 г листкового тіста,
- 1 варене куряче яйце,
- 1 свіжий огірок,
- вершковий сир,
- майонез + кріп і мак,
- 1 яєчний жовток,
- для «метел» - солона соломка, плавлений сирок, пір'я зеленої цибулі.

Інструкція з приготування (1 година 30 хвилин):

1. Одну частину тіста розкачуємо досить тонко на дошці з борошном. Розрізаємо на 3 трикутника. Огортаємо ними змащені олією конуси для трубочок. Змащуємо жовтком, обкачуємо в зернах маку.

2. «Криси» капелюха вирізаємо формочкою з іншого пласта тіста. Теж змащуємо жовтком і обкачуємо у зернах маку. Випікаємо при температурі 190 градусів, до рум'яності. Тим часом ділимо сирок на 3 частини. В кожному обережно вводимо соломку. По низу вертикально, робимо часті надрізи, щоб це нагадувало мітлу. Обв'язуємо стрічками зеленої цибулі.

3. Швидко кладемо улюблену начинку (це може бути будь-який салат (гарбуз + часник + вершковий сир)/ закуска з майонезом). Обережно начиняємо крихкі конуси, з'єднуємо з «крисами». Прикрашаємо кропом.

Джерело інформації: «Відьомські капелюхи» - покроковий рецепт з фото. 2024. URL: <https://cookpad.com/ua/recipes/24214179>

ДОДАТОК В

ТЕМАТИЧНЕ МЕНЮ В РЕСТОРАНІ «VATRA»

- «Помсту подають холодною» — 229 грн.;
- «Чаклунські трави» — 239 грн.;
- «Справжня любов б'є в серце» — 389 грн.;
- «Ліс у ребро» — 439 грн.;
- «Обережно з магією!» — 199 грн.;
- «Конотопська відьма» (коктейль) — 249 грн.

Джерело інформації: Пилипчук М. Грильоване серце та відьомські зілля в ресторані VATRA: страви за мотивами фільму "Конотопська відьма". URL: <https://tykyiv.com/food/grilovane-sertse-ta-vidomski-zillia-v-restorani-vatra-stravi-za-motivami-filmu-konotopska-vidma/>

ДОДАТОК Г

АНКЕТА ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ

- 1) Чи любляєте Ви мандрувати?
 - а) Так;
 - б) Ні.
- 2) Якому виду подорожей Ви надаєте перевагу?
 - а) оздоровчі;
 - б) пізнавальні;
 - в) розважальні;
 - г) інші (вказати власний варіант).
- 3) Що для Вас є найбільш важливим при виборі туру (екскурсії)?
[можливі кілька варіантів вибору]
 - а) незвичний та оригінальний маршрут(тематика);
 - б) професійний та яскравий супровід гіда;
 - в) комфортність і безпечність мандрівки;
 - г) гарна компанія;
 - д) вартість подорожі;
 - є) інші обставини (вказати власний варіант).
- 4) Чи викликають у Вас інтерес відвідування туристичних об'єктів, відомих незвичними, загадковими, містичними властивостями?
 - а) Так;
 - б) Ні.
- 5) У яких туристичних активностях Вам було б цікаво взяти особисту участь? [можливі кілька варіантів вибору]
 - а) подієвий захід (фестиваль, свято, карнавал тощо);
 - б) відвідини музею, виставки, унікального місця;
 - в) майстер-клас, практичне заняття;
 - г) розважальна гра, змагання;
 - д) відвідування мольфарів, сучасних «чаклунів»;
 - є) інші активності (вказати власний варіант);
 - ж) не прихильник туристичних активностей.

ДОДАТОК Д

СХЕМА МАРШРУТУ ТУРУ

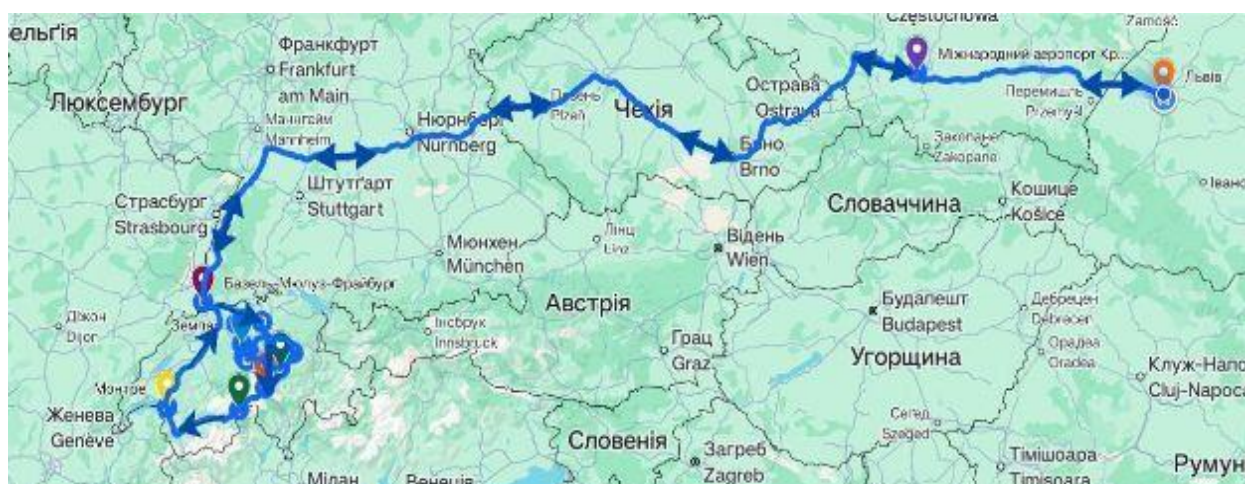

Рис. 1. Загальний маршрут туру

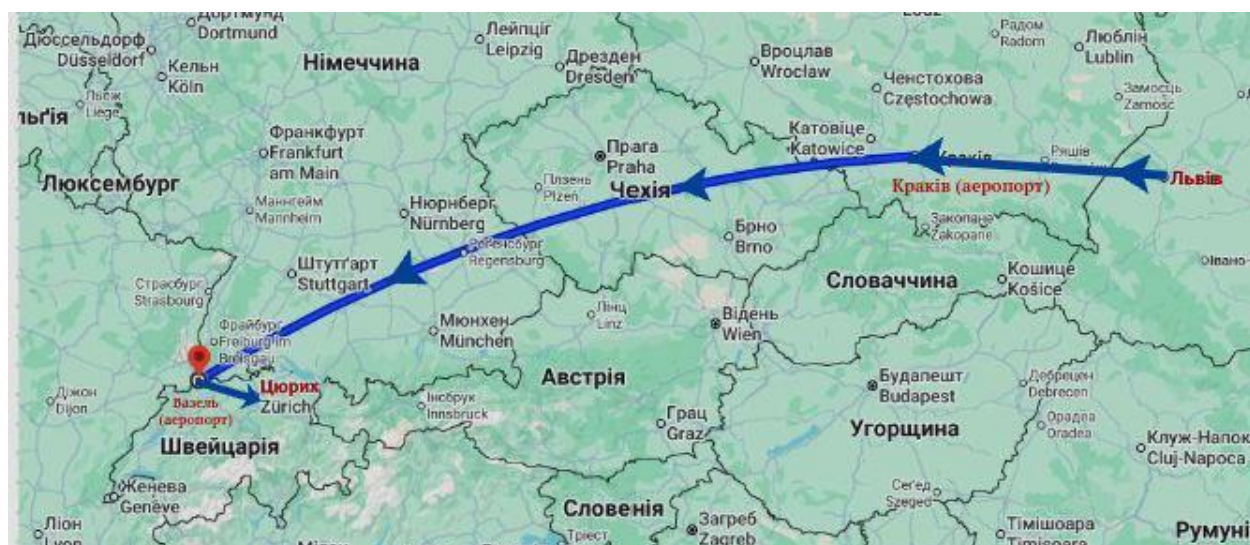

Рис. 2. Ділянки маршруту туру (день 1)

Рис. 3. Ділянки маршруту туру (день 2)

Рис. 4. Ділянки маршруту туру (день 3)

Рис. 6. Ділянки маршруту туру (день 5)

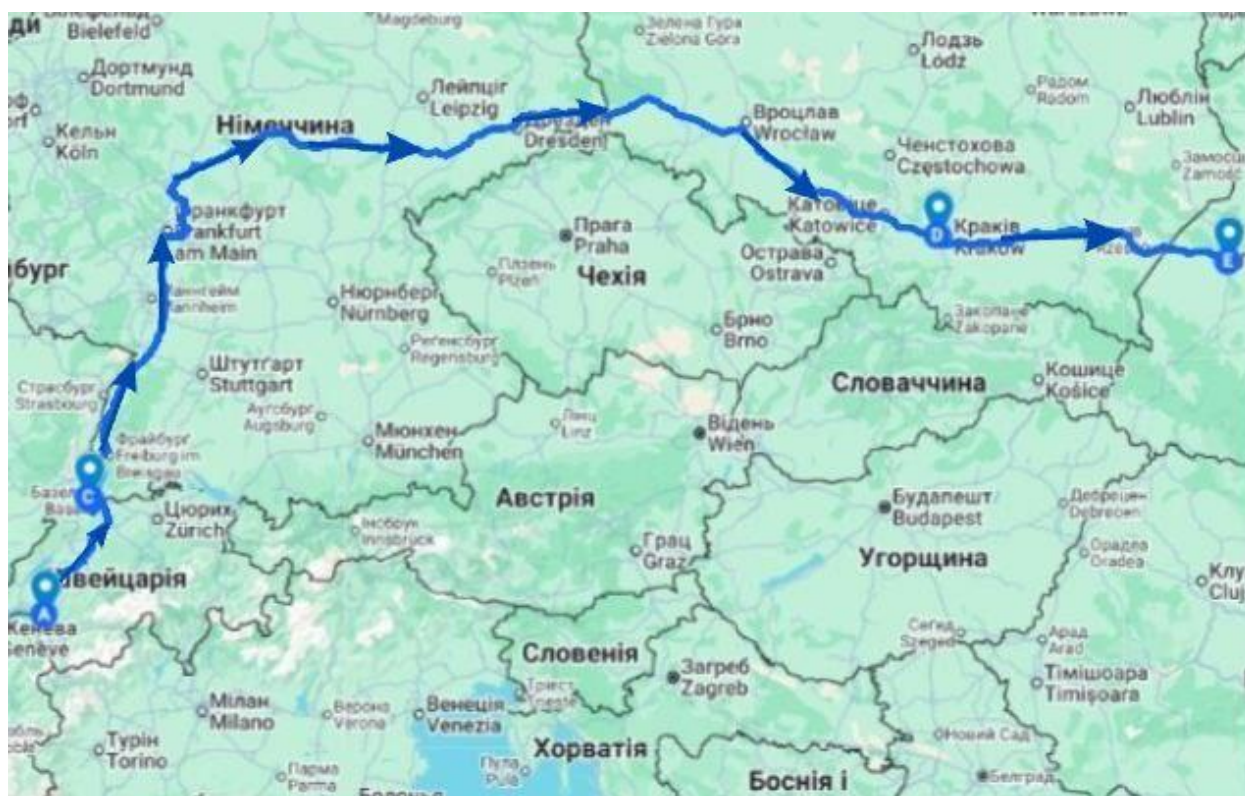

Рис. 7. Ділянки маршруту туру (день 6 та 7)